

वर्ष : १६ आंक : ५
आगस्ट १९८९

New Projects Diversification or Expansion
Before you decide on a course of action
spend a little time with EDC

We have professionals with personal touch
We offer you everything from project
Identification, Plant location to finance

It is time you considered Goa as your new
industrial location

Please call on us for more details

Development is our
middle name

Business Services Division
**Economic Development Corpo-
ration of Goa, Daman &
Diu Limited,**

EDC House,
4th Floor,
Dr. Atmaram Borkar Road,
P. B. No. 275,
Panaji-Goa-403 001.

Bombay Office :
404, Regent Chambers,
208, Nariman Point,
Bombay-400 201.
Tel : 235229, 242380

आगस्ट १९८९

वर्स १६ वें ❀ आंक ५

जाग

वर्सुकी पटी : रु. ३२-००

किरकोळ आंक : रु. ३-००

हया आंकांत

- नदर संपादप्याची
- वाचपी कळयतात
- विचारां-धार (४) गोदुबाय केळेकार
- केरबा : शीला कोळमकार
- नंदकुमार : रमेश स. बरवे
- नाटका पिशें : महादेव नाडकर्णी
- बायलो आनी राजकरण : प्रा. सुमन सामंत
- जवाहरलाल आनी गोंय : रवीन्द्र केळेकार
- इतिहासाचीं पानां : काकासायबांल्यो चिटी
- साहित्य-नियाळ : नागेश करमली
- कवीत : शंकर रामाणी, सुदेश लोटलीकार
नागेश करमली, झिलू गांवकार

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

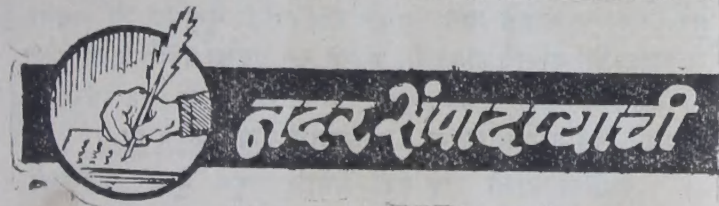
सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाडोळ, गोंय
०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२

पंदरा आगष्ट

काकासायब म्हणटाले-

पंदरा आगष्टाचो अत्सव मनयता आसतना तीस जानेवारीचो अगडास करून मनोवचो. म्हणटकूच, दोन प्रस्नांच्यो जापो आमी एकाच वांगडा सोदपाक लागतले.

१- कित्याक लागून, कसो आनी खंयची साधना केल्ल्यान हो 'मुर्दाड' म्हूण 'पडिल्लो' देश अवचित् अकदीस 'प्राणवंत' जावन, तीस पस्तीस वर्सां भितरूच स्वतंत्र जावंक पावलो ? आनी-

२- ताची खंयची साधना अर्दकुटी अुल्ली म्हूण हो देश स्वतंत्र जायना फुडें स म्हयन्यां भितर ताका स्वातंत्र्य जोडून दिवपी

महात्मा गांधीक होगडावन बसलो ?

ह्या दोनूय प्रस्नांच्यो जापो आमकां सारक्यो मेळ्ळ्यो जाल्यार ह्या देशाचे मुळावे प्रस्न खंयचे हाचो अदमास आमकां येतलो.

आनी मागीर तांचेर अुपायूय येवजतलो.

ह्या देशाची सर संवसारांतल्या दुस-या खंयच्याच देशाकडेन करूंक येवपाची ना. ह्या देशा सारको भौ-रूपी देश संवसाराचे फाटीर दुसरो खंयच पळोवंक मेळपाचो ना. अितले धर्म, अितल्यो भासो, अितल्यो जाती, संस्कृतायेचे अितले पांवडे अेकेच कडेन अेकठांय आयिल्ले आनीक खंयच दिश्टी पडपाचे नात.

संस्कृतायेचे नदरेन अितलो पोन्नो-संस्कृतायेची धा हजार वर्सांची अखंड परंपरा आशिल्लोय-दुसरो देश संवसाराचे फाटीर ना. 'यंनानो मिश्रो रुमा सब मिट गये जहाँसे, अब तक मगर है बाकी नामो निशां हमारो' हें जें कवीन गायलां ते अक्षरशः खरें. व्हडल्यो व्हडल्यो संस्कृतायो संवसाराचे फाटीर जल्मा आयल्यो,

वयर सरल्यो, गडगडल्यो आनी म्हणटासर नाच जावन गेल्यो. भारताची संस्कृताय खंड पडनासतना फाटल्या धा हजार वर्सां पसून अेकासारकी चलत आयल्या.

असल्या ह्या भौरुपी आनी पोन्न्या देशाचे प्रस्न पांचशें पन्नास 'वीस कलमी कार्यक्रम' चलोवन, पांच हजार पांचशीं 'जवाहर रोजगार योजना' चलणुकेंत हाडून वा पांचशें वीस पांच वर्सुकी येवजण्यो 'आंखून सुटपाचे नात.

ह्या पक्षा बदला त्या पक्षाक सत्येर हाडून तर नाच ना. कित्याक—

ह्या देशांत राजकी मळार घुस्पागोंदळाचें अराजक मातिल्लें आसलें तरूय ह्या देशाचे मूळाचे प्रस्न निखटे राजकी न्हय, ह्या देशांत आंग शिरशिरावपी गरिबी सुमाराभायर पातळ्ळेली आसली आनी बळिश्टांच्या हातान ह्या देशांत गरीब दुबळ्या लोकांचें शिमे भायर शोषण चलता आसलें तरूय ताचे बुन्यादी प्रस्न निखटे आर्थिक न्हय.

ह्या देशाचो खरेलो प्रस्न (गांवगिरे भाशेंत सांगचो जाल्यार) मनीसपणाचो. अेके जातिच्या मनशान दुसरे जातिच्या मनशाकडेन, अेके भाशेच्या मनशान दुसरे भाशेच्या मनशाकडेन, अेका धर्माच्या मनशान दुसऱ्या धर्माच्या मनशाकडेन कशे तरेन चलचें, कशे तरेन अुलोवचें हें आमकां केन्नाच कोणे शिकयलें ना आनी सांगलें ना. परिणाम : ह्या देशांत सगळें आसा, फकत लोकांत मनीसपण ना.

हीं मनीसपणां कशीं प्रतिष्ठित करचीं होच ह्या देशाचो खरेलो प्रस्न. तो कसो सोडोवचो हें ज्या दिसा आमकां समजुपाक लागतलें त्याच दिसा ताचे राजकी आनी आर्थिक प्रस्नूय आपशींच सुटपाचे वाटेक लागतले.

पंदरा आगष्टाक आमी स्वातंत्र्य जोडलें आनी स म्हयन्यां भितर तीस जानेवारीक आमी गांधीचेर गुळी सोडली—आमची देशांत प्रतिष्ठित करपाचो साधना अर्दकुटी अुल्ली म्हूण. धा हजार वर्सांचे संस्कृतायन आमच्या आंगणांत जो कोयर अेवठांय करून दवल्लेलो तो आमी सांस्कृतिक वावराची साक्ष मारून काडूंक पावले नात म्हूण. म्हम्मद गझनीन देशाचेर आगळीक करून आमकां जी आवहानाच्या रुपान अेक संद जोडून दिल्ली तिचो आमी मुसलमानांच्या सातशें वर्सांच्या शेकांत लाव करून घेतलो ना म्हूण. थोड्या अुतरांनी सांगचें जाल्यार आमी पोन्नै कांय विसरले नात आनी नवें कांयच शिकले नात म्हूण. आमकां स्वराज्य मेळून आतां बेचाळीस वर्सां जायत आयलीं, पयल्या पंदरा आगष्टाक आमी जंय आशिल्ले थंयच आयज—अितल्यो पांच वर्सुकी येवजण्यो आनी वीस कलमी कार्यक्रम चलोवनूय—अुबे आसात. स्वराज्याच्या बेचाळीस वर्सांत आमी पोन्नै कांयच विसरूंक नात, नवें कांयच शिकूंक नात.

अुपाय अेकूच आसा : Go back to Gandhi.

ह्या मनशान आपणाल्य काळांत खंयचे प्रस्न हातांत घेतिल्ले आनी ते सोडोवपाक खंयचे अुपाय सोदून काडिल्ले हें सारकें समजून घेतले बगर आमी नवें कांय शिकचे नात, पोन्नै कांय विसरपाचे नात.

X X X

पयल्या पंदरा आगष्टाक— स्वराज्याची ज्या दिसा पयलीच फांतोड अुदेल्ली त्या दिसा— आमी दिल्लीच्या लाल किल्ल्यावयलो ब्रिटिशाचो युनियन जॅक बावटो देंवयल्लो आनी ताचे सुवातेर स्वतंत्र भारताचो अशोक चक्र आशिल्लो तिरंगो चडयल्लो. पुणून—

युनियन जॅक देंवोवन हो अशोक चक्राचो तिरंगो चडयला त्या दिसा आमी आनीक अेक बावटो देंवयल्लो हें त्या वेळार कोणाच्याच लक्षांत आयलें ना.

हो बावटो आशिल्लो— महात्मा गांधींचो चरखो आशिल्लो तिरंगो.

ह्या देशांत तीस पस्तीस वर्सां सत्याग्रहाचें जें झूज चल्लें तें ह्या बावट्या खाला चलिल्लें हो बावटो हातांत घेवनूच हो 'मुर्बाड' देश अवचित अेक दीस 'प्राणवंत' जाल्लो. मार खावपाची, त्रास सोंसपाची, बंदखण भोगपाची, देशाखातीर प्राण ओंपपाची प्रेरणा आमकां ह्याच बावट्यान दिल्ली. ह्या बावट्या वयलो तो चरखो निखटें सूत कांतपी अेक यंत्र नाशिल्लें. अेका तेजस्वी विचाराचें तें प्रतीक आशिल्लें. चरखो भारत देशाक स्वराज्य जोडून दिवंक सोदतालो तसो तो स्वतंत्र भारताचे राजनितीक, अर्थनितीक, धर्मनितीक अक नवी दिशाय दिवंक आंवडतालो. अशोक चक्राचो आध्यात्मिक संदेश चरख्याच्या चक्रांतूय आशिल्लो. पुणून चरखो अशोक चक्रापरस अडेज हजार वर्सां मुखार गेल्लो. तो आत्म्याक अैहिक जिविताकडेन जोडूंक आंवडतालो. तो देशांत रामराज्य हाडूंक वावुरतालो. म्हळ्यार अशें अेक राज्य हाडूंक सोदतालो, जंय सरकार लोकांचेर अुण्यांत अुणे शासन करतले; जंयचे लोक शासनाच्या हातांतले चडांत चड वावर आपणाल्या हातांत घेतले आनी चलयतले. ते खातीर, असो अेक समाज घडयतले जंय मनशा मनशाक वेगळावपी धर्माच्यो वण्टी आसच्यो नात, जातिचे अूच अुणाकपणाचेर आधारलेले 'अमंगळ भेद' अुरचे नात, जंय दादलो आनी बायल हांचे मजगती असमानताय आसची ना. जंय श्रीमंतूय आसचे नात, गरीब तर निखातूय आसचे नात. जंयचे अर्थनितीत अुत्पादनाचीं साधनां अुत्पादकाच्या हातांत आसतलीं, जंयची जण एकलो मनीस खमनिष्ठेर निवून कामां करतलो, जंय बेकार कोण रावचो ना. जंय सरकार मनशाचें, मनीस मनशाचें वा यंत्र मनशाचें शोषण करचें ना.

गांधींचो चरखो अेक नवो समाज रचूंक मुखार सरिल्लो आनी सगळ्यांत म्हत्वाचें म्हळ्यार तो संवसाराचें नाशें करूंक जल्माक आयिल्ल्या आण्विक अस्त्रांक निःप्रभ करूंक जल्मा आयिल्लो. स्वतंत्र भारतान आपणाल्या बावट्या वयलो हो चरखो काडून अुडयलो आनी वांगडाच हो पुराय क्रान्तिकारी विचारूच आमच्या जिवितांतलो 'काडून' कडेक अुडयलो.

स्वराज्य मेळ्ळां त्या दिसा तेवटेन अिग्रज गेल्यात आनी हेवटेन गांधीकूय आमी आमच्या जिवितांतल्यान कुशीक अुडोवन मेकळे जाल्यात.

पुणून, गांधी असो कुशीक काडून अुडयलो म्हूण 'कुशीक पडपी' मनीस न्हय. पंदरा आगष्ट आनी तीस जानेवारी— ह्या मदल्या काळांत जेन्ना देशांत कोणाची तकली जाग्यार

नमळायेची मागणी

म्हयन्या-नेमाळ्याच्या सव्वांत 'जाग' एप्रील ८९ सावन अजवाडा येवंक लागलें आनी आज आगस्ट म्हयन्याचो पांचवो आंक भायर काडटना आमकां खऱ्यांनीच भोवच खोस भोगत आसा. जागा विशीं लेखकांची तशीच वाचकांची आस्था दिसान दीस वाडत आसा अशें आमकां ह्या पांच म्हयन्यांत दाटून दिसून आयलां.

'जागा' च्या एप्रीलच्या आंकांत कोंकणी चळवळीविशीं बरयतना संपादपी लेखांत आमी म्हणिल्लें की ती एक वैचारीक चळवळ आसा म्हूण. एक भास, एक लिपी, एक साहित्य, एक संस्कृताय ह्या सुतान सगळ्यांक बांदून एक कर्तृत्वी समाज घडोवपाचो मुळावो वावर करपाचो हावेस आमी अक्तायल्लो. जागा सारकें प्रगतीशीळ आनी क्रांतीकारी विचारांचें नेमाळें खऱ्या अर्थान 'फ्री आनी इंडेपेंडेंट' अशें अशें दिसता जाल्यार ताचेर भायल्यान चेपण येवंक जायना. निखट्या जायरातींचे मालवजार ताणें आपणाली अर्थीक बसका घडोवंक जायना. देखून तें पटयेकारांच्या पालवाच्या आधारांनच चलूंक जाय. अशें सांगून हजार दोन हजार पटयेकार मेळोवंक आमकां सगळ्यांचो हातभार लागतलो अशी आस्त अकती करून, जण एकान वर्सुकी पटी धाडून, तेच भशेन इश्टांमित्रांक पटयेकार करून आमकां तशे तरेन आधार दिवंचो अशी आमी मनापासून मागणी केल्ली.

आज मेरेन आमकां सुमार १६४ लोकांनी पटी धाडून आधार दिल्लो आसा. पूण हो आंकडो कितें आमच्या संकल्पाकडेन मिळटो जुळटो ना. ह्या पटयेकारां भायर आमी जायत्या व्यक्तींक, माध्यमीक शाळांक, अच्च माध्यमीक शाळांक, कॉलेजांक, तालुका वाचनालयांक एप्रीलसावन जागाचे आंक धाडीत आसां. ह्या सगळ्यांक खासा येवन भेटप रोखड्या रोखडें तरी आमकां शक्य ना. देखून सगळ्यांलागीं आमची भोवच नमळायेची मागणी अशी की तांणी आमकां आपणाली वर्सुकी पटी तर धाडचीच पूण ते भायर आमकां आनीक पटयेकार मेळोवन दिवन हे चळवळीक जातीन हातभार लावंचो. हें काम जितलें बेगीन जायत तितलें आमचें बळगें आनी फुडें व्हरपाची तांक खिणाखिणाक वाडत रावतली हें आनीक सांगपाची इल्लीय गरज ना.

सगळ्यांक बरें मागून,

भौव नमळायें,
सुमन्त केळेकार
वावुरपी संपादपी

नाशिल्ली, सगळे पिशे जाल्ले तेन्ना अकल्यान गांधीक चीट बरयल्ली : 'तुका जितोच पुरूंक जाय' म्हूण. ताका हरिजनांतल्यान गांधीन जाप दिल्ली: हांव जे वाटेन वतां तेच वाटेन तुमकां सगळ्यांक येवचें पडटलें. जे मेरेन हांव करतां ते गजालीचेर म्हजी सद्धा आसतली ते मेरेन म्हाका जितो पुरप कोणाकूच जमपाचें ना. पुणून, घरूंया, सट्ट करून कोणूय म्हाका जितो पुरूंक पावलो जाल्यार, लक्षांत दवरात; I shall be shouting from the grave- हांव फोणांतल्यान आड्डू-आड्डून तुमकां सांगतलों. 'बाबांनो' हिन्दुस्ताना मुखार हांवें दाखयला तोच अक मार्ग आसा. ह्या मार्गान तें गेलें जाल्यारूच तें संवसारांत आगळें बेगळें कितेंय करून दाखयतलें. ना जाल्यार संवसारांतल्यान शें- सवायशें राष्ट्रां

भितल्लें अक किरकोळ राष्ट्र जावन अरतलें.

पंदरा आगष्टाक आमकां गांधीचो हो आवाज आयकूंक येवंक जाय. येता व्हय आयकूंक? जाल्यार हो दीस मोट्या दबाज्यान मनोवंया.

० ० ०

भ्रष्टाचाराचेर अपाय

अमक्यान अितले लाव केले...

तमक्यान अितले केले...

तो विरोधी पक्षाचो आमदार. ताणें होटेल बांदलों...

तो दुसरोय विरोधी पक्षाचो. पुणून ताणें धा लाखांचो बंगलो बांदला...

ह्या लोकांकडेन अितले पयशे खंयच्यान आयले ? कशे जाले ?
सगळेकडेन भ्रष्टाचार मातला...

‘वजन’ दवरले बगर पंचायतींत लेगीत कसलोच दाखलो मेळपाचो ना. शिक्षण संस्थांक ‘डोनेशन’ (म्हळ्यार लांच) दिले बगर कोणाक शिक्षकाची नोकरी मेळना. ओस्पतालां लेगीत भ्रष्टाचाराबगर मेकळीं अुरूंक नात...

तें कित्याय, न्यायालयां लेगीत अुरूंक नात.

खरें फट पडंठाळून पळोवपाची आमकां केन्ना अित्साय जायना. कित्याक, भ्रष्टाचार सगळेकडेन मातला म्हणपाचो आमचो सगळ्यांचो अणभव. पावला पावलाक तो आमी पळेतात. देखून ‘आरोप फट आसूं येता, असो दुबाव लेगीत आमकां केन्ना येना.

‘हांव सोडून बाकिचे सगळे भ्रष्ट’ ही आमची सद्दा अितली खोल गेल्या की फाल्यां, धरंया, रवीन्द्र केळेकार कोणाचे बायलेक घेवन पळून गेलो वा सोरो पियेवन खळयेंत पडिल्लो, अशें कोणेय कोणाक सांगलें जाल्यार रवीन्द्र केळेकाराक खूब लांगिच्यान वळखुपी कोंकणी-भक्तां भितल्ल्या अेकल्याच्या तरी तोंडांतल्यान ‘च्ये, अशें केन्ना जावचेंच ना’ अशीं अुतरां भायर सरतलीं काय कितें दुबावूच आसा.

रवीन्द्र केळेकाराक देड दमडेक विकपी- तोवूय दमडीमोल नाशिल्ल्याक विकपी- कोंकणी-भक्त आमचे मजगतीं आसात.

प्रत्यक्ष भ्रष्टाचारा परस सज्जनांचे सज्जनतेवेली ही असद्दा सगळ्यांत चड भयंकर म्हणपाचें अजून कोणाच्या लक्षांतूच येवंक ना.

हाचो अर्थ समाजांत भ्रष्टाचार ना अशें न्हय. भ्रष्टाचार खातरीन आसा. सगळेकडेन तो पातळ्ळा - व्हडले व्हडले तातूंत घुसपल्यात हातूंत अल्लोय दुबाव ना. पुणून-

तो हाचे पयलींय आशिल्लो, सदांच आशिल्लो, तो भायल्यान येवंक ना हें आमी विसरूंक फावना. भ्रष्टाचार हो आमचो सगळ्यांत पोन्नो. हिन्दूधर्मा अितलोच पोन्नो- अेक राष्ट्रीय रोग. वेद काळा पासून तो चलत आयला. आमचो खंयचोच देव लांव घेतले बगर कोणाचेंच कसलेंच काम करिना. लांच घेवनूच काम करता. तें कित्याक, दुसऱ्याचे बायलेक वश करपाचें मनांत आसत जाल्यार ‘हनुमान-स्तोत्र’ म्हणात. बालब्रह्मचारी हनुमान लेगीत दुसऱ्याची बायल तुमची करपाक तुमच्या आधाराक धांवून येतलो. अितलो लांव खावू तो. जारण मारण अुच्चारणा सारक्यो अुणाक करण्यो करपाक लेगीत आमचे देव-लांच मेळत जाल्यार- अेका पांयार सदांच तयार रावल्यात.

ह्या संस्कारांत जो समाज वाडला तो मंत्र्यांकडल्यान कामां करून घेवपाक मंत्र्यांक लांच कित्याक दिवचो ना ? आनी मंत्रीय-जे मतदारांक लांच दिवन (खंयच्या क्लवाक, खंयच्या देवळाक, खंयच्या कपेलाक ‘डोनेशना’ दिवन) वेंचून आयल्यात तें लांव घेवपाक कित्याक तयार आसचे नात ? ते देशाची ‘सेवा’ करपाक वेंचणुकेक अुबे रावतात व्हय तर ? देशाक आनी सरकाराक ‘लुटपाकू’च रावतात. ‘सेवे’क गोंयच्या राजकर्णांत कसलें मोल आसा ?

सेवेक ना, चारित्र्याक ना, बुद्धीक ना, योग्यतायेक कित्याकूच ना.

भ्रष्टाचार मातला हें सत्य. पुणून आमचे मुखार प्रस्न आसा तो भ्रष्टाचार कसो ना करचो हो व मू ? तर लक्षांत दवरलेलें बरें.

भ्रष्टाचारा आड कायदे करून तो ना जावपाचो ना. भ्रष्टाचाराची निंदा करूनूय तो ना जावपाचो ना. कायदे कितलेय करात, ते मोडचे कशे हें शिकोवपी लोक तयार जातले. निंदा पोटभर करात, केन्ना केन्ना भ्रष्टाचाराच तुमच्या सुरांत सूर मेळोवन भ्रष्टाचाराची निंदा-तुमचेय पर मोट्यान- करपाक लागतले. बरें, अेका पक्षाच्या हातांतली सत्ता काडून ती दुसऱ्या पक्षाच्या हातांत दिली म्हूण तरी भ्रष्टाचार ना जातलो व्हय ? दुयेंतूच जर पथांक पाळो दिना जालो जाल्यार हो दोतोर सोडून दुसरो दोतोर केलो म्हूण तो बरो कसो जातलो ?

आमच्या काळजांचेर तेत्तीस कोटी देवांचें- लांच घेवन जारण मारण अुच्चाटन करतल्या देवांचें- जें राज्य चलता तें पयलीं आमी मोडूंक जाय. आनी राजांचें राज्य मोडून जशें आमी प्रजेचें राज्य हाडलां, तशें देवांचें राज्य मोडून काळजांत धर्माचें राज्य हाडूंक जाय. धर्म-नीतीन वा नीति-धर्माक धरून आमचें जिवीत चल्तूक जाय. हो अेकूच सासणाचो अुपाय आसा.

पुणून, होय अुपाय आमकां आयज हांगा मांडपाचो ना. आयज नीति-धर्माचेर वा धर्मनीतिचेल्म कोणाचो भावार्त अुरूंक ना. आनी हें धर्मनितिचें वा नीति-धर्माचें राज्य अुपदेशान केन्ना हाडूंक येना. त्या कामाक तसलें वातावरण निर्माण करूंक येवंक जाय आनी असलें वातावरण निर्माण जावपाक शासनांत आनी प्रशासनांत सगळ्यांत वयले सुवातेर कोणूय तरी जागरूक आनी चारित्र्यवान मनीस बसूंक जाय.

भीष्मान अेक मोट्यांतलें मोटें सत्य सांगिल्लें : ‘राजा कालस्य कारणम्’ म्हूण. राजा जसो आनी जे तरेचो आसतलो, तशें आनी तेव तरेचें ताचें राज्य चलतलें म्हूण. राजाच जर भ्रष्ट आसलो जाल्यार राज्य स्वच्छ कशें चलतलें ?

ज्या दिसा आमकां स्वच्छ आनी चारित्र्यवान मनीस वयर हाडूंक येतलो त्या दिसा सावन भ्रष्टाचार अुणो जायत जायत साप ना जावन वतलो.

हाचो अर्थ आमचे मुखार सगळ्यांत मोटो अेकूच प्रस्न आसा. स्वच्छ मनीस सत्येर कशे हाडचे हो. हय मू ?

० ० ०

वेंचणुकांची रीत बदलूंक जाय

धरंया, आपकां कोणाकूय येता ते वेंचणुकेंत विधानसभे खातीर ‘अपक्ष’ म्हूण अुबो रावचेंशें दिसलें. जाल्यार-

सगळ्यांत पयलीं आमकां किते करचें पडटलें ? पयशे अुबे करचे पडटले. कितले ? हिशोब लावन पळोवंचा-

गोंयचे मतदार संघ हरशीं सामके ल्हान. ‘लिलिपुटियन’ म्हणटात तशे. तरूय हांतल्या अेका मतदार संघांत अुबो रावूंक सोदतल्या मनशाक वेंचणुकेच्या दिसांनी अुण्यांत अुणे पन्नास तरी कार्यकर्ते म्हयनोभर कामाक लावंचे पडटले. अेका-अेका कार्यकर्त्याक

अुण्यांत अुणे शंबर तरी रुपये दीसपट्टे दिवंचे पडटले. ते भायर तांच्या जेवणा खाणाचो खर्च आसा. 'पियेवपा' चोय बरोच व्हडलो खर्च आता. पोस्टर्स, बॅन्स, लाबुड स्पिकर्स, गाडयो, स्कूटर्स होय खर्च आसा. निमाण्या दिसा मतदाराक मतदान केन्द्रांचेर 'व्हरचे' पडटात. ते खातीर कितल्योश्यो गाडयो भाड्याक घेवच्यो पडटात. हो खर्च आसा. प्रचार करपी-म्हळचार, भाशणां दिवपीय कांय जाण पयशे मागतात. (कांय जाणांचो हो धंदो जावन पडला). ताचे खातीर कांय पयशे वेगळे दवरचे पडटात. देवळांबिबळां, अिगर्जो, मशिदी त्या मतदार संघांत आसतल्योच. हांकांय कांय 'देण्यो' दिवच्यो पडटल्यो. जिस्त वेंचणुकांच्या दिसांनी वाड्या वाड्यार स्पोर्ट्स 'क्लब' अुबे जातात. तांकांय 'डोनेशनां' दिवचीं पडटलीं.

करात कोंत. कितलो जातलो ?

पयशान पयसो सांबाळून काटकसर करून खर्चिलो जाल्यारूय अुण्यांत अुणे पांच लाख रुपये तरी खर्च येतलो. अेके सुवातेक गोंयचे विधानसभेच्या.

अितलीय खर्च करून आमी वेंचून येतले म्हणपाचें खरेपण ना. कित्याक, आमचे आड जो सत्येवयल्या पक्षाचो अुमेदवार अुबो राविल्लो आसतलो तो आमचे परस तिपेटीन, पांवपटीन पयसो खर्चितलो. ताका अितलो खर्च करप कोंता येता. कित्याक, ताका तागेलो पक्ष पयसो अुबो करून दिता वा तागेलो पक्षूच ताचे खातीर खर्च करता. तागेलो पक्ष सत्येर आशिल्ल्यान ताका अितलो पयसो सोंपेपणान अुबो करूंकूय येता.

सत्येर आशिल्ल्या पक्षान पयशे मागले जाल्यार ताका ना म्हणपाचें काळीज खंयच्याच अुद्देगपतीक जायना. सत्येर आशिल्ल्या पक्षाच्या हातांत लक्षाधीशांक कोट्ट्याधीश करपाची- आनी कोट्ट्या-धीशांक भिकेक लावपाची- कर्तुम अकर्तुम अन्यथा-कर्तुम तांक आशिल्ल्यान ताका ना म्हणप कोणाक कोंताकूय येना. मागीर हो सत्येर आशिल्लो पक्ष काँग्रेस आसूं, जनता आसूं वा मगो आसूं.

आयज मगोक पयशे जमोवप कठीण आसत. पुणून तो ज्या वेळार गोंयांत सत्येर आशिल्लो त्या वेळार ताचे आड आशिल्ले अुद्देग-पती लेगीत तो मागता तितलेंय मोन्यांनी काडून दिताले. ना म्हण-पाचें काळीज दुस्मानाक लेगीत जायनाशिल्लें.

जवाहरलालजींचे मुस्तींत वेंचणुको लडोवपाक काँग्रेसीक जो खर्च येतालो तो वेंचणूक कायद्यान जो निर्धारित करून दिला ताचे परस धा-वीस वांट्यानी चड येतालो. तरूय स. का. पाटील, अतुल्य घोष हांचे सारकेले कांय काँग्रेस फुडारी देशांतल्या अुद्देगपतीं कडल्यानूच ती जमोवन दिताले. जवाहरलालांच्या निमण्या वर्सांनी तो धा-पंदरा वांट्यांनी वाडिल्लो. पुणून हांगा लायसेन्स-पर्मीट राज्य चलतालें. हाका लागून तोय हेच लोक अुबो करून दिताले. अिन्दिराजींचे मुस्तींत हो खर्च वाडत वाडत शंबर, दोनशें, पांचशें वांट्यांनी वाडलो. आयज तो कितल्या हजारांचे वा लाखांचेर पावला जातलो सांगूं येना. अितलो हो पयसो आयज अुकत्या वाटांनी कसोच जमोवंक येवपाचो ना. तो जमोवपाक अुद्देगपतींचेरूय निवून

रावंक येता. आमच्या देशांत स्वराज्या अुपरांत 'काळ्या' पयशांचें अेक नवें साम्राज्य अुबें जालां. ताचो आधार आतां घेवचो पडटा.

हाका लागून वेंचणुको आयज खर्चीक जावन पडल्यात. सुमारा भायर खर्चीक जाल्यात. तुमकां आमकां त्यो कोंता येनात. तुमकां आमकां त्यो कोंताक येवच्यो न्हय म्हूण सत्येर आशिल्ल्या पक्षांनी त्यो मुजरत खर्चीक करून दवरल्यात. कित्याक, तातूंत तांगेलो सुवार्थ आसा. तांकां जाय तांकांव ते अुबे करूंक पावतात.

जों मेरेन वेंचणुको हे तरेन चलतल्यो तों मेरेन 'बरे', 'चारित्र्य-वान', 'स्वच्छ' मनीस केन्नाच वेंचून येवपाचे नात. सत्येर आशिल्ल्या वा सत्येर येवं येता असल्या पक्षाची सायबाजात्रा करून जो तिकेट मेळयतलो तोच अुबो रावतलो आनी तोच वेंचून येतलो. आनी तो शुद्ध, निर्मळ, बरो, चारित्र्यवान आसतलो हाचें खरेपण ना. असलो मनीस आयच्या खंयच्याच पक्षाक पचपा ना.

हाचेर अुपाय अेकूच आसा- वेंचणुकांचें राष्ट्रीयकरण करप.

राजाजी, जयप्रकाश सारकेल्या लोकांनी होच अुपाय सुचयल्लो. वेंचणुकांचो सगळो खर्च सरकारान करचो. अुद्देगपतींच्या दानांचेर बंदी घालची. वेंचणूक आयोगान जो खर्च करूं येता म्हूण सांगला ताचे वयर कोणाक खर्च करूंक मेळचो न्हय. ह्या आनी असल्या सुचोवण्यावांगडा तांणी आनीक दोन म्हत्वाच्यो सुचोवण्यो केल्यो.

१. वेंचणुकां पयलीं स म्हयने तरी देशभर राष्ट्रपतिची राजवट चलची. आनी-

२. शंबर प्रतिशत मतदान घडून येवचें म्हूण घरांघरांनी मत-पेटयो व्हरून मतां अेकठांय करचीं.

ह्या म्हालगड्यांच्या सुचोवण्यांचे भरीक आमी अेकूच नवी सुचोवणी करूंक सोदतांव.

दोन फावट वेंचून आयिल्ल्या खंयच्याच मनशाक- तो केदोय व्हड मनीस जावं- तिसरे फावट अुबो रावंक मेळचें न्हय. जे मेरेन वेंचणुकांची रीत बदलना ते मेरेन देशांतलो भ्रष्टाचार ना जातलो म्हणपाची अुमेद बाळगुपांत कांयच अर्थ ना. भ्रष्टाचाराचें मूळ वेंचणुको. हें मुळूच कुसलां. जे मेरेन हें मूळ कशें कातरून अुडोवचें म्हणपाचो अुपाय आमकां येवजचो ना ते मेरेन आमकां भ्रष्टाचार ना करूंक येवपाचो ना. ना म्हळ्यार नाच ना. तुमी कितलेय कायदे करात, कितलीय बोंब मारात वा चारित्र्याचें म्हत्व गावन दाखोवपी कितल्योय ग्रामोफोनी रिकोर्डी लायात- भ्रष्टाचार ना जावपाचोच ना.

तो आपणा वांगडा देशाक ना करपा खातिरूच मातला.

० ० ०

विली तुमचोच, सभाग्यांनो !

मराठीवादी शक्ती अेकठांय येवच्यो म्हूण विली मुखेल मंत्री जातलो हो भंय लोकांक कित्याक घालूंक जाय ? विली गोंयचो नागरीक व्हय न्हय तर ? ताका मुखेल मंत्री जावपाचो अधिकार ना ? भंय कसलो ? तो किरिस्तांव म्हूण ? किरिस्तांव मुखेल

मंत्री जालो जाल्यार कोणाचो कसलो घात जातलो ?

पुण्यांतलो शनिवार वाडो घडये कोंसळून पडत. हाचे भायर मराठीवादी शक्तिचें कसलेंच लुकसान जावपाचें ना.

लुकसान जालें जाल्यार कोंकणीचेंच जातलें. तो रोमीक संरक्षण दिवपा खातीर मराठीक अभयदान दितलो.

आनी प्रशासनांतली अग्रजीव घट करतलो.

विली रोमीवादी आनी रोमीवादी हे खरे अग्रजीवाले-मराठीवाद्यांचे खास्सा भाव. तांकां भाशेच्या मळार मुळावे बदल निखालूस जाल्ले नाकात.

विली, बार्बोझ, सार्दीन्य, सगळे अकेच माळेचे मणी.

विलीचो खरो भंय दिसपाचो तो आमकां-कोंकणीभक्तांक.

पुणून जावं, विलीच्या भंयान जाल्यार विलीच्या भंयान मराठीवादी शक्ती सगळ्यो अकठांय येवं. आमकां त्यो अकठांय आयिल्ल्योच जाय. त्यो अकठांय येवपाक आमचो कितेंय हातभार लागूं येता जाल्यार तो लावपाचीय आमची तयारी आसा. आमकां हे खेपे भाशेच्या प्रस्नाचेर निर्णायक लढो दिवपाचो आसा. ओपीनियन पोलांत जशी आमी विलीनीकरणवादी शक्तींक हार खावयल्ली-अतली की विलीनीकरणाचें नांव आतां कोण काडिना-तशी, हे खेपेचे वेंचणुकेंत आमकां मराठीवादी शक्तींकूय हार खावोवपाची आसा-मराठीवादाचें नांव हे मुखार कोणे काडूंक जायना, हे तरेची हार दिवपाची आसा.

गोंयचें राजकर्ण कोंकणी-मराठीवादाच्या चिखलांतल्यान आमकां भायर काडपाचें आसा. फुडले वेंचणुकेंत कोणाक मराठीच्या नांवान वेंचणूक लढोवंक मेळूंक जायना; तसो कोंकणीच्या नांवानूय कोणाक आपणालो 'अल्लू सादूक' मेळूंक जायना.

आमकां हे खेपे मुखेल-मंत्री म्हूण कट्टर कोंकणीवादीच कोणूय आयिल्लो जाय. 'कोंकणीवादी म्हळ्यार कोंकणी भाशा मंडळाच्या संस्कारांत वाडिल्लो- जो मराठी कडेन अल्लोय तडजोड करचो ना, रोमी कडेनूय करचो ना. असलो. जो, सत्येर येना फुडें प्रशासनांतले अग्रजीक तिगेली स्वाभाविक सुवात दाखोवन दितलो. आनी कोंकणीची जी हक्काची सुवात ती तिका जोडून दितलो; जो, प्रशामन कोंकणीतल्यानूच चलयतलो, प्रशासनांत जांकां कोंकणी येना, तांकां स म्हयन्यांची 'नोटीस' दितलो: 'स म्हयन्यां भितर कोंकणी शिकात ना जाल्यार सुवातो रिकाम्यो करात' अशें सांगतलो आनी कोंकणी जाणा जाल्ल्यांकूच प्रशासनांत घेतलो, असलो.

कोंकणीची 'सक्ती' तो फकत प्रशासनांतूच करतलो. आनीक खंयच ना. शाळेंत तर निखालूस ना. गोंयचें प्रशासन गोंयकारां खातीर गोंयकारांनी चलोवंक जाय अितलोच आग्रह धरतलो.

तोवूय नेटान धरतलो.

हॉटेल आनी घर हातूंत फरक आसा. स्वराज्याच्या फाटल्या सत्तावीस वर्सांत आमच्या राज्यकर्त्यांनी आमच्या प्रशासनाक हॉटेलचें रूप दिल्लें. कोंकणीवादी मुखेल-मंत्री ताका घराचीं घरंदाजपणां जोडून दितलो.

शिक्षणाच्या मळार तो कोंकणीची 'सक्ती' निखालूस करचो ना. कोंकणीचो तो हे भाशेन अपमान केन्नाच करचो ना. तो स्वतंत्र कोंकणी शाळा काडटलो आनी कोंकणीच्या शिक्षणाक प्रोत्साहनूय दितलो. पुणून मराठी शाळा आनी अंग्लीश शाळा चलतात तश्योच चलूंक दितलो. 'हो कोंकणीवादी मनीस मराठी शिक्षण पाड घालतलो' अशें कोणाक तो म्हणूंकूच दिवचो ना. तो गरज पडल्यार आनी मराठीवाद्यांक जाय आसत जाल्यार-पुराय मराठी शिक्षण मराप्रसच्या हातांत दिवन आनी अंग्लीश डायोसिझन बोर्डाच्या हातांत दिवन तांकां भरपूर अनुदानूय दितलो.

दाखयात चलोवन मराठी आनी अंग्लीश शाळा-कोंकणी राज्यांत, अशें अुकतेपणान तांकां आह्वान दितलो.

मराठी वाद्यांनी सत्तावीस वर्सा कोंकणीक रडयली तशी मराठीक तो रडोवचो ना.

विली असलें कितेंच केन्नाच करपाचो ना. म्हूण विली मुखेलमंत्री जाल्लो नाका तो आमकां, कोंकणी भक्तांक. तो आमचो मनीस न्हयच. तुमचोच मनीस तो. सभाग्यांनो, विलीचो रे तुमकां भय कसलो ?

आमकां भय तो काँग्रेस 'हाही कमांडा'चो. तो द मोस्ट अनरिल्येबल' केन्ना कोणाक आमच्या माथ्यार थापीत, सांगूं नज. खाशांक परतेय आमचे तकलेर थापचो ना हाचें खरेपण खंय आसा ? खाश्यांनी 'हाही कमांडाक' त्रास दिवंक नात आनी हाही कमांडाकडेन खाश्यांनी पतूय होगडावंक ना.

म्हूण परतेय राणे मुखेल-मंत्री म्हूण येवं येतात वा- विलीय येवं येतात.

हाही कमांडाचो सभाव हिन्दू घोवांसारको. आपणाले प्रतिव्रता बायलेक खोंटावप आनी जिचे निष्ठेविशीं दुबाव तिचे फाटल्यान नावप-हो हिन्दू घोवां सारको हाही कमांडाचो सभाव.

विलीची काँग्रेस-निष्ठा सगळ्यांनी पळेल्या, अणभवल्या. युगोंतले अर्स काँग्रेसींत, अर्स काँग्रेसींतल्यान आय काँग्रेसींत, आय काँग्रेसींतल्यान गोवा काँग्रेसींत. गोवा काँग्रेसींतल्यान परते आय काँग्रेसींत.

खंयचेच बायल-मनशेन अितले घोव केल्यात न्हय ?

असलेच लोक हाही कमांडाक आवडटात.

असल्यांच्या हातांत सत्या दिली म्हणटकूच पक्षांत भितर धोशी बऱ्यो चलतात. धोशी चलतकूच दिल्लीच्या 'श्रेष्ठी'क कांय दीस फोल्गां मारपाक गोंयां येवंक मेळटा.

पक्षांत धोशी मातयले बगर काँग्रेसीक आपूण 'राज्य करता-शेंच' केन्ना दिसलें ना. विलीक लागून धोशी सुरू जावं येतात-म्हूण विलीक 'चान्स' बरे आसात.

खाश्यां बदला विली येवं येतात.

विली आयले म्हूण मराठीचें कुस्कूट लुकसान जावपाचें ना-आमी मराठीचो पांच वर्साचो विमो अतुरावंक तयार आसांत. लुकसान जातलें तें कोंकणीचेंच. रस्त्यार येवपाचें कोंकणी भक्तांच्या

नशिवांतलें चुकपाचें ना.

विलीचो मराठीक कसलो भय ?

विलो मराठीचोच, समायांनो.

० ० ०

डिग्री- पदव्यांचें अवमूल्यन

पंचविशींतल्या वा तिशींतल्या अकाद्रीच्या भुरग्यांन आपणाक डॉक्टरेट मेळची म्हूण 'लटपटी खटपटी' केल्ल्यो जाल्यार, अकवेळ समजुं येतालें. हे पिरायेर असल्या डिग्र्यांची भुरग्यांक गरज आसता. अकामेकांच्या पांयांक धरून सगळेच जंय सगळ्यांक सकल ओडपाच्या वावरांत गुल्ल आसात थंय 'वयर चडपाक' आनी थंय 'थीर जावपाक' अकाद्री डॉक्टरेट भुरग्यांक अपकाराय पडटा.

पुणून जाचे दस सरल्यात आनी पांच बुरल्यात असल्या डॉ. गोपाळ सिगांक डॉक्टरेटीपसून कितें लाव आसा ? धरूंया, आसा. जाल्यार तो जावचो म्हूण 'म्हाका डॉक्टरेट दियात' अशें तांणीच युनिव्हर्सिटीक सुचोवप हें कितलेशें समा जाता ?

मनीस सामकोच निर्लज्ज आसूंक जाय.

खरी खबर अशी-

आपणाक समाजांत कांय मोल ना, आपणालें व्यक्तिमत्व आलुमीन निकेला सारक्या 'हलक्या' धातुचें म्हणपाची कांय जाणांक भितल्ल्यान- सामके खोलायेन- खातरी पटिल्ली आसता. म्हूण ते आपणाक मोल येवचें म्हूण खंयचेय टांकसाळेंत आपणाक घालून घेवन पंचवीस पयशे, पन्नास पयशे म्हूण आपणाचेर छाप मारून घेवपाच्या वावराक लागतात.

ना जाल्यार आपणाक कोण कसलेंच मोल दिवचो ना हें ते बेस वरें जाणा आसतात.

पुणून, आलुमीन तें आलुमीन. ताचेर कसलोय छाप मारून घेतलो म्हूण तें भांगर जायना.

आनी भांगराक आपणालें मोल वाडोवपा खातीर आपणाचेर कसलोच छाप मारून घेवपाची केन्ना गरज भासना.

डॉक्टरेटी आनी पद्मश्री-विद्येश्री बी पदव्यो मेळोवपा खातीर कांय जाण ज्यो लटपटी खटपटी करतात त्यो पळेतकूच- आनी ह्या लटपटी खटपटी अपरांत तांकां त्यो मेळिल्ल्यो पळेतकूच खंयच्याय स्वाभिमानी आनी सभ्य मनशाक आपणाकह्या डिग्र्यो पदव्यो मेळच्यो अशें दिसचें ना. आनी खंयच्याय कारणान मेळ्ळ्यो जाल्यार ताका तांचो अभिमानूय निखालूस दिसचो ना. परती लज दिसतली.

आचार्य कृपालानी, जयप्रकाश नारायण, राम मनोहर लोहिया हांकां कोणे कसल्यो पदव्यो दिल्ल्यो ? हे पदव्यांचे योग्यतायेचे मनीस नाशिल्ले ? 'भारत रत्न' परसूय वयली कसली पदवी आशिल्ली जाल्यार तीय हांकां उणी पडटली आशिल्ली. येदी योग्यताय ह्या तिगांकूय आशिल्ली. तरूय स्वतंत्र भारतांत तांकां कसलीच पदवी दिली ना. कित्याक ? ते स्वाभिमानी आशिल्ले, स्वताक विकूंक तयार नाशिल्ले म्हणूच मू ?

हाचो अर्थ असो जालो : स्वाभिमानी मनीस केदोय व्हड जालो

जाल्यार ताका ह्या देशांत कसलीच भौमानाची पदवी मेळना.

खरें म्हळ्यार ह्यो पदव्यो दितल्यांकूच ह्या पदव्यांचें मोल ना. हेविशींची अक खबर मुजरत आयकुपा सारकी-

डॉ. हार्डीकर आमच्या स्वातंत्र्य संग्रामांतले अक सेवानी. त्यागी, तस्वी, निःस्पृह, संन्यस्त वृत्तिचे, निरभिमानी अशो तांची नामना. तांगेल्या सांगातान काम केल्ले डॉ. करमरकर, आर. आर. दिवाकर बी कांय जाण जेन्ना स्वराज्यांत मंत्रीपदां सोबोवंक लागले तेन्ना डॉ. हार्डीकरांचो आमी सन्मान करूंक जाय अशें तांकां दिसलें. तांकां 'पद्मभूषण' पदवी दिवची म्हूण तांणी भारत सरकाराक सुचोवणी केली. हार्डीकर 'च्ये च्ये च्ये... म्हाका असल्यो पदव्यो विदव्यो नाकात. हांव आसा थंयच बरो आसां' अशें म्हणपाक लागले आनी 'पद्मभूषण' घेवपाक वचप ना म्हूण थारावन वसले. तेन्ना करमरकर- दिवाकर 'तुमी करतात तें बरें न्हय. तुमचो भौमान करपाक आमी ही पदवी तुमकां दिनात, हे पदवेचो भौमान वाडोवपाक ती घेयात म्हूण सांगतात.' अशें तांकां समजायता सर दोगांकूय नाका पुरो जालें.

अखेर हार्डीकर 'नाका म्हणपांत अहंकार आसा' असो आपणालो समज करून घेवन ती घेवपाक तयार जाले.

'पद्मभूषण' मेळून पंदरा वर्सा गेल्लीं. अवचित् अक दीस कांय सरकारी लोक डॉ. हार्डीकरां सरीं आयले आनी तांगेलो बायो-डेटा बरोवन घेवपाक लागले. हार्डीकरांनी बायोडेटा दिवन तांकां विवाळें,

'कित्या खातीर तुमकां हो म्हजो बायो-डेटा जाय ?'

'अनिरा गांधीन अंदू वर्सा तुमकां पद्मश्री दिवपाचें थारायलां.' हार्डीकरांक जाप मेळ्ळी.

'नशीब म्हजें' म्हूण हार्डीकरांनी कपळार हात मारलो.

म्हळ्यार पद्मभूषण कोण कोण जाले हाचीय नोंद ना. कित्याक, पद्मभूषणाक खरेपणानशीं कांयच मोल ना. ते भायर कोणाक कसली पदवी दिवची हाचीय अक्कल आशिल्ली थंय कोण ना.

कोणाकूय भारत सरकारा कडल्यान आयज पद्मश्री, पद्मभूषण बी पदवी मेळ्ळी जाल्यार धरून चलचें : हाणे गोपाळ सिगां भाशेन निर्लज्जपणान ती मेळची म्हूण लटपट खटपट केल्या. कोणाचेय तरी पांय धरल्यात. कोणाचीय तरी खुशामत केल्या.

ह्या पदव्यांक नेंहरू युगांत थोडो भोव तरी भौमान आशिल्लो. आयज ? रूप्याचें जशें अवमूल्यन जायत जायत ताचे अकरा पयशे मोल जालां त्याच प्रमाणांत डिग्र्यांचें आनी पदव्यांचें अवमूल्यन जायत जायत निमाणें तांचें हांशें जालां.

आनी असले हे गोपाल सिंग अमिचेर पांच वर्सा राज्य करून गेले !

लज दिसना ?

जवाहरलालांचो अक अगडास

डॉ. गोपाल रेड्डी वांगडा साहित्य अकादेमींत धा वर्सां काम करपाची संद मेळ्ळ्या आमकां.

डॉ. रेड्डी अक स्वातंत्र्य-सैनिक. स्वराज्यांत ते 'अन्फोरमेशन अँड ब्रॉडकास्टिंग' खात्याचे मंत्री आशिल्ले. कांय वर्सां अत्तर प्रदेशाचे गवर्नरूय आशिल्ले.

रवीन्द्रनाथांचे विद्यार्थी, गांधीजीचे भक्त आनी राजाजीचे सांगाती.

अक दीस पोन्ने अगडास सांगतां सांगतां तांणी अक खबर सांगिल्ली-

जवाहरलालांच्या अका जल्म गांठी दिसा ते तांगेलें अभिनंदन करपा खातीर त्रिमूर्ती भवनांत गेल्ले. ते थंय बशिल्ले आसतनाच बिल्डींगेरसून अकलो बिल्डीची अक चीट घेवन थंय आयलो. चीट जवाहरलालांनी अकती केली. भितर अक चेक आशिल्लो. बिल्डीची अक चाल आशिल्ली : जवाहर लालांक जितलीं वर्सां जातात तितल्या हजारांचो अक चेक तांगेल्या दर जल्म दिसा 'प्राइम् मनिस्टर्स रेलीफ फंडा'च्या नांवान धाडपाची. हे खेपे रेलीफ फंडा बदला जवाहरलाल नेहरूंच्या नांवान चेक आयिल्लो. जवाहरलालांनी चेक फाटल्यान फुडल्यान नियाळून पळेलो आनी सेक्रेटरीक आपोवन सांगलें. बिल्डीक हो चेक परतो धाडून दी आनी बरय : धाडपाचो आसत जाल्यार, प्राइम् मनिस्टर्स रेलीफ फंडाच्या नांवान धाडचो, जवाहरलाल नेहरूंच्या नांवान न्हय.

आनी चेक डॉ. रेड्डी मुखारूच तांणी परतिलो.

डॉ. रेड्डी म्हणटात : जवाहरलाल अतले सतर्क आसताले म्हूण ते मुस्तीत देशांत कोणाक अक पै लेगीत घेवपाचो धीर जायनाशिल्लो. आयज ?...

- १ -

- दोगांचें काळीज भेरेता -

१. अत्यंत सुखी मनशाचें.
२. अत्यंत दुख्खी मनशाचें.

० ० ०
० ० ०

- म्हाका तिडक दुबळ्या मनशाची.

० ० ०

दोन गजाली पळेतकूच म्हज्या काळजांस चरंर जाता -

१. आवय नाशिल्लें घर.
२. घर नाशिल्ली आवय.

० ० ०

- खरें अलोवपाचो अक मोट्टो लाव-

कितें अलयल्लो ताची याद दवरची पडना.

० ० ०

काळोख

काळोख

धक्करून पडटालो.

काळखाचें नकलामी बांबर

कोणतरी हड्ड्यार ओततालो

रानटी जमातींतलो अक काळखाचो काळो मनीस

म्हज्या आंगार शेंसरत येतालो

हांव काळखांत गुप्प बुड्टालों;

म्हज्या नाकांत, दोळ्यांत, आंगांपांगांत काळोख

आनी हांव घामेल्लों, भिल्लो पिलो कसो उठ्टालों

आडुटालों- 'आवय... लायट लाय... लायट'

आवय वेंगेत घेताली

बापूय दिवो पेटयतालो

हांव सोशेत सोशेत न्हीद्टालों;

कलकलत्या काळजाभशेन - म्हज्या भुर्गेपणांत

तन्नो जालों अकटो पडलों.

भुर्गेपणांतलीं सगळीं सवडा

आपशीच पैसावलीं.

काळोख मात तस्सो अुल्लो.

अकसुरो काळोख वाडत अुल्लो दिसरात

हांव 'लायट... लायट' आडुत अुल्लों

- तेन्ना लायटीकुशिक कोणूच नाशिल्लें...

लग्न जालों बायल आयली.

अकसुरेपणाची धग न्हीवली;

काळोख मात तस्सो अुल्लो...

काळखाक किरावपाक

हांव लायट दवरून न्हीदू लागलों

आनी मदचानेचेर फक्करून लायट गेली की परतो अकदां आकांतान

हात फाफडीत उठू लागलों

आड्डूंक लागलों- 'लायट लाय... लायट'

- आतां बायल, न्हीदेंतूय झळपेत उठ्टा,

मेणवात पेटयता. हांव तसोच भुर्गेपणांतलोसो

सोशेसोशेत न्हीदतां आजूनय...

- सुदेश शरद लोटलीकार

जाग : आगस्ट १९८९

वाचपी कळयतात...

दामोदर घाणेकार,
कांपाल, पणजी.
२८-७-८९

मीमानेस्त संपादरी,
'जाग'
नमस्कार

एप्रीलांत सुरू जाल्ल्या 'जागा'चे चारव्या अंक मेळ्ळे. निमाणो कालूच मेळ्ळा. अर्दसो वाचून काडलो. 'संपादप्याची नदर' सामकी सणसणीत आनी झगझणीत आसता. तेचवरी गोदुबायची विचारधारा. आकाशवाणी वयल्यान 'बरी जाल्या' अशे हेरांकडल्यान आयकूंक येतालें, पूण खासा आयकूंक मेळूंक नाशिल्ली. विचारधारा भुरगीं आशिल्ल्या, पूण तांचेविशीं आनी तांच्या मनाविशीं (psyche) अभ्यास करूंक नाशिल्ल्या आवयबापायांनी मुद्दाम वाचची आनी पाठ करची !

हेर साहित्य वाचपासारकें आसता. जुलयच्या अंकांतलो साहित्य-निघाळ कोणें केला तें मात समजना.

तुमी शुद्धलेखनाचे बाबतींत मातशें दुर्लक्ष करतात काय दिसलें. वेळगांवां छापतात म्हणून तशें जाता व्हय ? देखीक, रमेश वेळुस्काराले दुसरे कवितेंत 'व्हय' हें उतर 'व्हय' अशें बरयल्ल्यान कितेंशेंच दिसता. बरेच कडले अनुस्वारूय खाल्यात. प्रूफ दोळ्यांत तेल घालून वाचून चुको सुदारपी प्रूफ-रीडर मेळप सामकें दुर्मीळ जालां.

आतां हांव परतो तुमच्या अग्रलेखाकडेन येतां. 'कोंकणीचें नवें राजकर्ण' हातूंत तुमी म्हळां ते प्रमाण 'प्रजेचो आवाज' हो तिसरो पर्याय जावंक शकतालो ? सगल्या पक्षांतल्या रेड्या-पाड्यांक प्रजेच्या आवाजांत भितर घेतले तेन्ना हो तिसरो पर्याय व्हगडायल्लो अशें तुमी म्हळां तें सामकें पटना. तो तिसरो पर्याय म्हणू. मुखार येत ह्याच भंयान ते रेडे पाडे भितर आयिल्ले जायत. पूण तांकां भायर दवरूं येताले व्हय ? आवाजाचे 'शक्ती'त कोणाचो आसपाव तुमी करतले आशिल्ले ? निमाणें, कोंकणी राजभास आनी गोंय घटक राज्य जातकच सगले कशे 'भटो भटो आपल्यो वाटो' म्हणून फाफसले तें पळेलें मूं ? धोलार बडी पडटकच आनी 'हात' आनी 'शींव' दिसतकच लोक कशे शबय कांडटात हाजो म्हजें परस तुमकां चड अणभव आसा.

मदीं-मदीं दिल्ले तुमचे ल्हानशेच विचार खूब मोलादीक आसतात.

'गोंयचे क्रिस्तांव आनी कोंकणी' हो विचार मांडून बरें केलें. असलोच एक हे चिटी वांगडा धाडटां. मानवलो जाल्यार छापचो.

क्रिस्तांवांचीं नांवां पुर्तुगेजांच्या नांवांवयल्यान आयल्यांत. देखून, तीं सालदान्य, गुदिन्य, विली द सौझ अशीं बरोवचीं. आले-मांव सारकें. तशेंच हेरांचेंय जावचें. अनुस्वार हें कोंकणीचें नाक. तें सांबाळ्ळचार गोंयचो आनी पर्यायान गोंयकारांचो स्वाभिमान सांबाळटलो.

'जाग' घराबरांत पावचो. सगल्यांनी वाचचो आनी शाणे जावचें. मुखार घाल्लें पावल फाटीं घेवं नाकात- कितल्योय अडवणी येवं 'जागा'न गोंयाक जाग हाडुंदी. चिटी वांगडा पटयेचो चॅक वता.

बरें मागून,

तुमचोच

दामोदर घाणेकार

० ० ०

३०७ रॉय रोड,

टिळकवाडी, वेळगांव

५९०००६

१ ऑगस्ट १९८९

टिळक पुण्यतिथी

नमस्कार,

'जागा'चो जुलयचा अंक आज पुराय वाचलो. स्टॅडर्ड साहित्य वाचतकीर जी खोस भोगता तिचो अणभव घेतलो. पयलीं 'सत्यकथे'चो अंक वाचतकीर हांव असोच खोसयेभरीत जातालों. जुलयच्या अंकांतलें नदर लागपासारकें साहित्य, अर्थात म्हज्या मतान :- नदर संपादप्याची, 'आंकरी', महाबळेश्वर सैल हांगेली कथा, 'चर्विल' - डॉ. दत्ताराम सुवठणकार, 'ए.... साला' - विद्यानंद प्रभु, काकासायबांल्यो चिटी आनी सुदेश लोटलीकार हांगेली 'मरणामृत' ही कविता.

काकासायबांच्या १०-११-४८ हे तारखेच्या पत्राची सुरवात अशी आसा-

'प्रिय कवि,

'- जीवन त्यांना कळलें हो ही तुमची कविता आज गांधी जयंतीच्या किंवा मोहन द्वादशीच्या दिवशी सकाळीं पुन्हा वाचली...

१०-११-४८ हे तारखेक गांधी जयंती केन्नासावन मनयतात ? म्हाका अजाप जालें. कळयशात ?

तुमच्या पत्राची वाट पळयतां.

बरें मागून,

- शंकर रामाणी

० ० ०

आमशी, गोंय,
३ ऑगस्ट १९८९

नमस्कार,

‘जागाचो’ जुलयचो आंक वाचलो. तांतूत एकापरस एक सरस लेख आसातच. जागाची ती परंपरा आसा. पूण ‘ए...साला’ हो लळीत निबंद बरयला त्या विद्यानंद प्रभुंक खऱ्यांनीच परबीं दिवंक जाय. ‘साला’ ही सर्वसामान्य मनशाक एक गाळ कशी दिसता. पूण ह्या शब्दाक गाळीचें रूप कशें प्राप्त जालें हे मौब गेलीदार पद्धतीन प्रभुन मांडिल्लें आसा. हो लेख अर्थांत वयलेवयर विचार एकठावन तयार केल्लो न्हय. जाल्यार ताका कांय जाणकारांच्या पुस्तकांचो आधार घेता जावंये. अशे तरेचे लेख ‘जागा’न चुकनासतना उजवाडावचे अशी म्हजी विनंती आसा. कोंकणी साहित्यांत कथा खूब बरयतात. कविता आनी हेर प्रकारय तशेच. पूण लळीत निबंद जाका short essays जांव मराठींत ‘गुजगोष्टी’ म्हणटात ती तरा खुबच कमी दिसता. म्हजेंसारके कांय वाचपी तरी ह्या असल्या वाचकवर्गांत मोडटात. जमता जाल्यार लळीत निबंदाची तुमी एक सर्त कित्याक दवरिनात ? तशें जालें जाल्यार निदान कांय जाण हो प्रकार हाताळपाचो प्रयत्न तरी करतले. आनी तांतूतच इल्लें इल्लें करून यश सादोवंक पावतले.

बरें मागून.

तुमचो
सुभाष नायक

With Best Compliments From :

M/s Ashvek Motors

Aga Khan Street
Pajifond,

MARGAO-GOIA 403 601

Tel. No. 20835/21312

बरोवंक बसलां परती सगळी काणी

(-ही काणी सुटकेची. ही काणी तांचे-
खातीर जाणीं ती देखली ना, तागली
ना, भोगली ना, अणभवली ना आनी
आयकूनय आयकली ना...)

बरोवंक बसलां परती सगळी काणी
माये मांडवीन दाखोवन दुखां निशाणी
लहारां जुवारेचीं करुंच ती अथरेकणी
बरोवंक बसलां परती सगळी काणी

चलूंक लागचे तपाक बशिल्ले हे कोट
उलयत ताणी फाळचें आपलें पोत
उमळून येवंचें जंय थंय रक्ताळ पाणी
बरोवंक बसलां परती सगळी काणी

आसत संचित, आत्मे येवंचे हांगा ताणी
बलिदानाची ती जिवाळ अप्रूप करणी
दोळ्यांक दिसची ती तशी जिवीच तरणी
बरोवंक बसलां परती सगळी काणी

उठले वोळ माराचे, दिसच्यो उक्त्यो फाटी
पोटांत दुख आनी आंगार रगता गांठी
मळवान झेलचीं इतलीं विकळाप रडणीं
बरोवंक बसलां परती सगळी काणी

तेंय आसलें रगत भावा सांडलें जाणी
निदेचींय उतरां कितलीं खर आगळी उणी
भोगून अशें केलीं फारीक ताणी देणी
बरोवंक बसलां परती सगळी काणी

ध्यास मुक्तीचो घोळयत काळजांत
केन्ना नीस पेजेचोय नासचो पोटांत
आसूं नासूं नांव निशाणी तांची ही करणी
बरोवंक बसलां परती सगळी काणी

- नागेश करमली

आवयबापायनो, भुरग्यांक वेळ दियात-

हालिच्या भुरग्यांची म्हाका काकुळट दिसता. तांकां जेवंक खावंक बरें मेळटा. तरातरांच्या खेळण्यांची तांचे म्हऱ्यांत रास पडिल्ली आसता. इतलेंय आसून जें सगळ्यांत चड गरजेचें तें मात बावड्यांक मेळना. तांकां आवय बापायचो सांगात मेळना.

भुरग्यांक जेवंक खावंक दिलें, न्हेसूंक पांगरूंक दिलें, म्हूण भागना. आवय-बापायन तांकां वेळ दिवंक जाय. भुरग्यावांगडा तांणी हांसूंक जाय, खेळूंक जाय, नाचूंक जाय, पदां म्हणूंक जाय. तांच्या संवसारांतले एक जावन वावरूंक येवंक जाय.

भुरग्यांचे नदरेन हेंच म्हत्वाचें. हेंच चड गरजेचें. आयज विकासाच्या नांवान गोयांत खूब उद्देग-धंदे वाडल्यात हाका लागून नोकऱ्योय वाडल्यात. बापूय घरांत रावना. तो कामाखातीर भायर वता. बापायवांगडा आवययूय नोकरी करता. ताका लागून आवय-बापायकडेन भुरग्यांक दिवपा-खातीर वेळूच नासता.

भुरगें ह्या संवसारांत नवेंच आयिल्लें आसता. जें जें कितें ताका दिश्टी पडटा ताचेकडेन तें अजापाचे नदरेन पळेता. संवसार हें ताका एक व्हडलें कुवाडें. हो संवसार वळखून घेवपाचो तें यत्न करता. नवे नवे अणभव घेता. तांगेले हे अणभवाचे यात्रेंत ताका सांगात मेळूंक जाय तो आवय बापायचो. तांगेलो आपणाक आधार आसा ह्या भावार्थान तें मुखार वता. जसो जसो ताचो आत्मविस्वास वाडत वता तशें तशें तें संवसाराची वळख घेत रावता.

आनी हांगा तर आवय बापायक वेळूच नासता.

आई, म्हाका काणी सांग; बाबा, म्हाका काणी सांग, हीं उतरां जाच्या तोंडांतल्यान भायर सरूंक ना अशें एक तरी भुरगे संवसारांत आयजवेर जल्माक आयलां व्हय? काणयांच्या संवसारांत पांखां आशिल्ले घोडे आसूं, मनशाची भास उलोवपी मुकणीं सावदां आसूं, गितां गावपी वझरे, व्हाळ, न्हंयो आसूं, भुरग्यांचे नदरेन सगळें खरें आसता. तांच्या

चित्तांत भोंवतणच्या संवसाराचीं इतलीं अजापाचीं पडबिंबां पडटात तांतलीं खरी खंयचीं आनी फट खंयचीं हें सोदपाची तांकां केन्ना गरजूय भासना. खरें फट हें तांकां खूब वरसां उपरांत आपशींच समजता. एक देख दिवन सांगचें जाल्यार भुरग्याचें मन म्हळ्यार एके तरेचो कॅमेरो. कॅमेऱ्यांत जें येता तें निगेटीव आसता. तांतूंत धव्याचें काळें आनी काळ्याचें धवें इतलेंच न्हय तर उरफाटेंय येता. ह्या निगेटीवा वेल्यान फोटोग्राफर जसो सारकें प्रिंट काडटा तशें भुरगेंय चित्तांत जें कितें पडबिंब पडटा तातुंतल्यान संवसाराचें खरें रूप उबें करूंक लागता. ह्या तागल्या यत्नांक ताका आवय-बापायचो आधार मेळ्ळो ना जाल्यार कशें जायत ?

पयशांची आमकां कितलीय गरज आसूं. आमकां कितल्योय नोकऱ्यो करच्यो पडूं, 'सोशल-लायफाक' आमची कितलीय गरज आसूं-भुरग्यां खातीर आवय-बापायक वेळ काडूंक येवंकूच जाय.

आवयबापायची लागणूक ती. तांची जापसाल-दारकीय ती. भुरग्यांवांगडा खेळून, तांकां काणयो सांगून आवयबापायन तांगेले वाडीक हातभार लावंकूच जाय.

भुरगें निखटें जेवंक खावंक मागी ना, तें निखटें राखण सोदी ना. राखण, जेवण खाण. न्हेसण पांगरूण, बावल्हो, खेळ, अर्थअपुर्बाय हांचे परस तें सगळ्यांत चड तुमचो सांगात मागता. ज्या भुरग्याक आवय-बापायचो सांगात मेळना तीं भुरगीं दुर्भागी.

ज्या आवय-बापायक भुरग्या वांगडा खेळूंक नाचूंक वेळ मेळना तीं आवय-बापूय दुर्भागी.

ज्या भुरग्यांक आवय-बापूय काणयो सांगिनात तीं भुरगीं दुर्भागी.

भुरग्यांक काणयो सांगपाक ज्या आवय-बापायक वेळ मेळना तीं आवय बापूय दुर्भागी.

हे खातीर आवयबापायनो, भुरग्यांक वेळ दियात-चडान चड वेळ दियात.

- गोदुबाय केळेकार

केरबा

— शीला कोळमकार

केरबा. काळोच्च वांटकुळोच चैरो. दाडयो नाशिल्ल्यान पोल्यांक फोण पडिल्ले. तकलेर दोळ्यांत भरपा इतले केंस नाशिल्ले. आनी हें सगळें उणें म्हूण तो अेक काळी, वांटकुळी काळ्या काळ्या कोगऱ्या केंसाभशेन आशिल्ल्या कुसांची तोपी घालतालो. नेव्ही ब्यू कोराचो शर्ट, तसलीस अर्दी पॅट आनी ताजेर तीन इंची रुंद दाटायेचो चामड्याचो पटो.

केरबा हो म्हजे भयणिलो, शशीलो नोकर.

एक खेप शशील्या चल्याक—अमिताक खांक येवंक लागली. शशीन विचारलें ‘आरे, तूं फ्रिजांतलें थण्ड उदक पियेता काय कितें?’

‘ना आई.’

‘मागीर तूं खांकता कसो? तुवें झेलाद कितें खाल्लें?’

‘हय. पेप्सी.’

‘ती तुका कोण दिता?’

‘केरबा. सदां शाळेंतल्यान येतना केरबा म्हाका पेप्सी घेवन दिता.’

‘केरबा SS’

‘केरू SS’

‘केऱ्या,’

केऱ्या म्हूण आड्डून उलो केलो काय मागीर तो जाप दितालो. केरबा हो शशीलो—म्हजे भयणिलो नोकर.

शशीगेर पयले खेप ताका पळेलो, तेन्ना ताजो भंयूच दिमलो.

‘खंयच्यान धरून हाडलो गो तुवें हाका?’

—हांवें शशीक विचारलें.

‘हांवें न्ही. अमीन हाडला ताका. शशीन सांगलें.

केरबा. काळोच्च. वांटकुळोच चैरो. दाडयो नाशिल्ल्यान पोल्यांक फोण पडिल्ले. तकलेर दोळ्यांत भरपा इतले केंस नाशिल्ले. आनी हें सगळें उणें म्हूण तो अेक काळी,

वांटकुळो—मोयर नमाज वाचतना घालतात तसली—तिजेर काळ्या काळ्या कोगऱ्या केंसाभशेन आशिल्ल्या कुसांची तोपी घालतालो. नेव्ही ब्यू कोराचो शर्ट, तसलोच अर्दी पॅट आनी ताजेर तीन इंची रुंद दाटायेचो चामड्याचो पटो, त्या पट्यार चकचकीत पितुळचें बकल आसतालें. ह्या बकलाचेर K हें अक्षर कोरायल्लें. बाकी खंय पावूं केरबा हो आपलो पटो, बकल आनी जोतें सदांच चकचकीत दवरतालो.

नोकर म्हूण घरांत मान्न मारप, रेशन हाडप, आयदनां घांसप, आनी कपडे धुवप हीं कामां तो करतालो. तागेलें सगळ्यांत आवडिचें काम म्हळ्यार फुलां आनी दूद हाडप. दूद येता दनपरां साडेबारांक. हाजो बोवाळ अकरा सावनच. ‘दूद हाडूंक जाय, दूद हाडूंक जाय.’ त्या वेळार दुसरे कसलेंय

काम सांगल्यार ताका राग येतालो. ह्या तागेल्या स्वभावाक लागून शशीक ताजी मदत जावंचे बदला वासूच चड जाताले. उदक आयलें काय हो वालदी नळाक लायतालो आनी भायर वचून बसतालो. हो बसला म्हूण दुसरें कसलेंय काम सांगल्यार तो तें करूंक वतालो. हवटेन उदक ओतता. हाका ताजी पर्वा ना.

सुर्वेक आयला तेन्ना वाडिल्लें आनी उरिल्लेंय बी जेवण तो जेवतालो. नाका, पुरो; हीं उतरां तागेल्या तोंडांतल्यान केन्नाच आयलीं नात. पूण मागीर तागेलो आत्मो थंड जाले उपरांत, हें नाका म्हाकां तें नाका म्हाकां अशें तो सांगूंक लागलो. हुमणांत, दाळींत, भाजयेंत, अेक कुलेरभर मिरसांगेचो पिठो घाले बगर तो केन्ना जेवलो ना. जेवन खावन सुसेगाद तो दनपरां न्हिदतालो. शशीगेर केन्नाय चारांक सुमार भितर सरत जाल्यार, हो दोनूय हात तकले-पोंदा दवरून उदारो न्हिदिल्लो दिश्टी पडटालो.

केरबालें नांव ‘केरबा’ अशें तागेले आवयन कित्याक दवरलें देवाक खबर. केरबा आशिल्लो खरो केराचो बा म्हळ्यार कोयराचो बापूय... पियेवन कोयरांत लोळी ..

केरबाक आवय आशिल्ली. अेक भाव आनी भयणूय आशिल्लीं. पूण हो मातसो अर्दकुटी. मेळत ताजें मेळत तें काम करप... लोक ताजे कडल्यान रेड्याभशेन काम करून घेताले. पोटाक काय दिनाशिल्ले... अेक कोपभर सोऱ्याचे आशेक हो कितलेंय काम करतालो. चार पयशे मेळूळे काय सोरो पिवप आनी कांयच खावप ना. आनी खंयचेय सुवातेर पडून उरप अशी ताजी उबी जीण मैली. आनी उरिल्लीय जीण ताजी तशीच वचपाची. पूण शशीलो घोव अमी हाची ताजेर नदर पडली आनी केरबाचो उद्धार जालो.

केरबाले आवयन केरबालें लग्न केल्लें. पूण हो असो. सदांच पियेवन तरं जावन आसतालो. घोव म्हूण ताजे वायलेक ताजो कांयच उपयोग नाशिल्लो. पैशाचे आशेक हाणे कुटुंबिनियोजनाचें ऑपरेशन बी करून

घेतिल्लें. हाजी बायल दुसऱ्या वांगडा भोंवंक लागली. तिका दुसऱ्या दादल्यावांगडा भोंवतना केरबा पळेटालो. पूण तो तिका कांयच करूंक शक नाशिल्लो. हे बायलेचेर केरबालो जीव आशिल्लो. पूण ताका जशी बायलेची अर्थअपुरबाय करूंक कळ्ळी ना, तशेंच चार गाळी संवून तिका मारफार करपय जमलें ना. निमाणें ती बायल पळून गेली. त्या दिसा तो इतलो पियेलो, इतलो पियेलो की ताका तीन दीस साबुद नाशिल्लो. अभीक ताजी काकुळट दिसली. ताणें ताका आपणागेर हाडून दवरलों. आनी ताणें भायर वचून पियेवंचें न्हय म्हूण अभी ताका सदां रातचो सोरो दितालो.

भाजी बी हाडपाक तो अभी वांगडा दादर वतालो. भाजी घेवन घरा परततना अभी ताका देड रुपया दितालो. पन्नास पयशे बसीक आनी अेक रुपया ताजे कडेन आशिल्लो बरो म्हूण. पूण अभी घरा येतकीच तो तो रुपया काडून अभी कडेन परतो दितालो 'दवर रे तो रुपया तुकां' अशें अभीन म्हळें काय खूश जावन तो हांसतालो.

ताजी आपले आवयचेर, भावाल्या भुरग्यांचेर, भयणीचेर खुब माया. शशील्यो साडयो, अमिताली पोन्नी आंगलीं बी तो भावजेक आनी भयणीक, भयणील्या भुरग्यांक व्हरून दितालो. आवयक व्हरून पयशे दितालो. आवय आनीक पयशे मागताली. आनी आनीक पयशे दिवंक मेळ्ळे नात काय हो परथून रागान शशीगेर येतालो. ताणें इतलें करूनूय बी भावजय ताका पोटाक कांय घालनाशिल्ली. हो मात मेळत तें व्हरून भावजेक दिवन भावजेली भर करतालो.

शशीगेर फोन आयलो. शशीगेर फोन म्हळ्यार शशील्या शेजाऱ्यासामाऱ्यांगेर फोन आयिल्लेवरी. असो कोणालोय फोन आयलो रे आयलो. केरबा हातांतलें काम सोडून धांवत वतालो आनी तांकां आपोवन हाडटालो. सकाळीं शशी आनी तागेलो घोव आपल्या कामाक. चलो शाळेंत. केरबा अेकलो घरांत. लोक मागीर हाजो फायदो घेवंक लागले. अखेर शशीन फोनाकूच चावी घाली.

रामायणांत सुग्रीवाचें काम करपी नट शशीले सामकार रावता. तागेर फोन

नाशिल्ल्यान ताणें शशीलो फोन नंबर दिल्लो. ताजो फोन आयलो रे आयलो, केरबा धांवत वचून ताका आपयतालो. केरबा घरा वचून आपले अवयक, भावजेक सांगतालो 'हांव रामायणांतल्या सुग्रीवाक वळखतां!' पूण ह्या लोकांनी ताजेर केन्ना विस्वास दवरलो ना. रामायण सुरू जालें काय हो सगळ्यांक वचून जागयतालो आनी शशीगेर ही सगदीं जातालो.

केरबा गेलो तेन्ना, सुग्रीव जाल्लो तो नट कपल्या तरी शटींगाक लागून भायल्या गांवांत गेल्लो. तो आयले उपरांत शशीक मेळूंक आयलो. म्हणूंक लागलो, 'फोन आयला म्हूण सांगूंक धांवत खशेंत खशेंत येवपी केरबा दोळयांमुखार उबो रावता.'

अमिताक- शशील्या चल्याक- शाळेंत व्हरून पावोवपाचें काम, परतें घरा हाडपाचें, मदल्या वेळार जेवण व्हरून दिवपाचें काम तो बेस वरें करी. अमितान जर चुकून खंयचीय वस्त घरा विसरलों अशें म्हणीत जाल्यार तो परतो धांवत येवन ती वस्त ताका परथून व्हरून दितालो. असल्या वेळार ताका पावम, गीम, थंडी कितेंच लागनामलें.

अेक खेप अमिताक खांक येवंक लागलो. शशीन ताका विचारलें, 'आरे, तुकां फ्रिजांतलें झेलाद उदक पियेवं नाका म्हूण सांगिल्लें न्हय?'

'ना आई, हांव फ्रिजाचें उदक पिना.' ताणें सांगलें.

'मागीर तूं खांकता कसो? तुवें झेलार कितें खाल्लें?'

'पेप्सी.' ताणें जाप दिली.

'पूण तुकां पेप्सीक पयशे कोण दितालो?'

'सदां शाळेंतल्यान यतना केरबा म्हाकां पेप्सी घेवन दिता.'- अमितान सांगलें.

आपल्या पयशांनी केरबा ताका पेप्सी घेवन दितालो. आपले तरेन अमिताचे लाड करतालो.

अभी जर ताका केन्नाय म्हणीत. 'आरे केरबा, म्हगेलो तो अमूक अमूक मदरो खंय? सांजेर म्हाका तो घालूंक जाय.' जालें. केरबा हातांतलीं कामां सोडून त्या सदऱ्या फाटल्यान लागतालो. तो सदरो म्हळो जाल्लो आसत जाल्यार तो धुवन, सुकोवन,

फेरें मारून हाडून दितालो.

दोन वस्तुंचो केरबा शौकीन आशिल्लो. अेक म्हळ्यार मनगटी घड्याळ आनी दुसरो ट्रान्झिस्टर. सगळीं कामां करतना तो रेडिओ लावन तीं कामां करतालो. मागीर रेडिओवेलीं पदां मराठी, हिंदी वा कन्नड आसूं, ताका ताजी पर्वा नाशिल्ली. काम करतना संगीत जाय आशिल्लें. घडये संगीतकाराल्या घरांत रावन ताजे भितर संगीताची गोडी निर्माण जाल्ली आसूं येता.

रेडिओचेर केन्नाय कोणाली सतार आसत जाल्यार आवाज आनीक व्हड करून तो रेडिओ तो शशी म्हऱ्यांत व्हरून दवरतालो. आनी विजयी मुद्देन शशीकडेन पळेटालो.

घड्याळांय तशींच ताका हवीं आनी भोवच चकचकीत लागतालीं. ताणें नवें घेतिल्लें आसत आनी हांव तांगेर केन्नाय वचत जाल्यार दावो हात वयर सकयल करीत तो ओगीव हाव बशिल्लें आमतालें थंयच्यान पासयो मारी. मागीर शशी नात्राल्यार अभी म्हाका सितालांनी ताजें घड्याळ पळे म्हूण सांगी. मागीर हांव ताका विवारी, 'कितें केरबा, घड्याळ चकचकीत दिमता. नवें काय कितें? हांवें अशें म्हणूं नाकां, केरबाले तोंड खोशेन फुलतालें. 'हो बाई! बघा बाई!' म्हूण तो आपलें घड्याळ अेकाद्री आवय आपलें भुरगें जे अपुरबायेन दाखयता, तशे दाखयतालो. 'आरे वा! कितलें मस्त रे तुगेलें घड्याळ.' अशें हांवें म्हळें काय, केरबालो जीव सुपायेदो जातालो.

गोंयामावन शशीगेर कोणूय आयलीं काय गोंयां परथून वतना तागेल्या हातार कितेंय विरिमिरी उडयताली. अशीच अेक खेप आई शशीगेर आयिल्ली. गोंयां वतना तिणें केरबाक शटीक कपडो दिलो. आई वतकीच अभीन केरबाक विचारलें,

'कितें केरबा, हे खेप आईन तुकां कांय दिले ना काय कितें?'

'ना दिवपाक तीं कितें सातारचीं काय कितें?' तागे सटक् करून अभीक सांगलें. कित्याक तर अभी सातारचो. तागेली भयण अेक फावट मुंबय आयिल्ली. वरी ना म्हूण

हॉस्पिटलांत आशिल्ली. तेन्ना केरबा तिका जेवणखाण व्हरून दितालो. पूण मागीर घरा वतना तिणे केरबाक हात उबारून कांयच दिलें ना. ताजो केरबाक राग आशिल्लो.

ह्या दिसांनी ताका कितें जाल्लें देवाक खबर! विचित्र वागतालो तो! तागेलीं सदांचीं कामां लेगीत तो करिनासलो. बाकी भगळ्यांचीं कामां मात तो करतालो. शशी दुसऱ्या घरांत रावपाक वचपाचें आशिल्लें. तेन्ना हो लोकांक सांगी, आतां आपूण तांचे बराबर वचचों ना म्हूण! 'हालीं केरवान साप्प वाज हाडला गो बाये!' शशी सांगी.

पॅराशूट तेलाचे बाटलेक बोटो काड म्हळें, हाणे ताजें धांकणूच निखळावन दवरल्लें. इल्लें म्हूण तेल हातार घेवंक वचत जाल्यार भस्म कन्न सगळें तेलूच हातार ओततालें. अक किलो शाब्बाची पावडर आठ दिसांनी काबार करप... गंव वेंचिनासतना दळून हाडप... भाजी कापून दी म्हळ्यार किडबिड पळेनासतना ती कापून दिवप; अशीं जायतीं अवचिन्नपणां तो हालीं

म्हयन्याभराक करूंक लागिल्लो. घडये ताका आपलें मर्ण कळिल्लें आनी तो माया तोडूंक पळेतलो जाल्यार देवाक खबर!

अक दीस दनपरां बरो जेवन बी न्हिदचे तयारीत तो आशिल्लो. इतल्यान धुंवळ येवन पडलो. शशी कामाक वचूंक भायर सरतालें. तेन्नाच केरबा फीट येवन पडलो. ह्या वयार फीट येवन पडप, हीं बरीं लक्षणां न्हो हें शशीक दोतोर जाल्ल्यान रोकडेंच कळ्ळें. ताणें ताका रोकडोच हॉस्पिटलांत अँडमिट केलो. चारपांच वरांनी ताका आनीक अक खेप फीट आयली. दुसऱ्या दिसा ताजे तकलेचें स्केनिंग केलें. ताका ब्रेन हॅमोरेज जाल्लें. तिसरे खेप ताका परधून फीट आयली आनी तो जो बेशुद्ध जावन पडलो, तो सावशीत जालोच ना. दोन दिसांनी केरबा गेलो.

ताका निमाणें सारकें न्हेसोवन- ताजे आवडिचो नेव्ही ब्ल्यू शर्ट, पँट, ताजी तोपी, तो चामड्याचो पटो, चकचकीत ब्रकल आशिल्लो- घालून हाडलो. ताका पळोवन शशी हुंडक्या हुंडक्यांनी रडलें. शशी, जाका

आमी विचारतालीं, 'शशी, तुवें पोस्ट मार्टम कितले शे केल्यात गो...?' 'मेजूंक ना. पूण चारशें पांवशें तरी केल्या आसतले;' अशें सहजतायेन सांगपी शशी... केरबा खातीर रडटालें. त्यावेळार शशी दोतोर नाशिल्लें. केरबा तांचो नोकर नाशिल्लो. तो अक घरचोच मनीस आशिल्लो. अकेक खेप रगताच्या नात्यापरस असलीं जोडिल्लीं नातीं चड रडयतात.

केरबालें सगळें जाले उपरांत अभी आनी ताजे कांय दोस्त घरा आयले. अभी धीराचो आशिल्ल्यान ताचो कळवळो भायर फुटलोना पूण काळजांत भितर कितें तरी वेदना जाणवताल्यो. हुंडको आडखळून जिरिल्लो. गाळिल्ल्या दुकांपरस गिळिल्लो हुंडको अदीक त्रास दिता. हाजेर उपाय म्हूण अक पेग जायच आशिल्लो. अभीन ग्लास काडले. बाटली फोडली. आनी सदांचे संवयेन म्हळें, 'केरबा, सोदा बाटल्यो हाड पळोव्या!'

-✱-

IRRIGATION DEPARTMENT

GOVERNMENT OF GOA.

PARTICIPATES IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE
BY EXECUTING THE DEVELOPMENTAL WORKS UNDER
WATER RESOURCES

Through construction of :

1. Salaulim Irrigation Project
2. Tillari Irrigation Project
3. Anjunem Irrigation Project
4. Command Area Development works in both Anjunem & Salaulim Irrigation Projects
5. Minor Irrigation Schemes such as Construction of Bandharas, Tanks and Lift Irrigation.

and many other schemes under WATER RESOURCES
DEVELOPMENT

Issued by :-

Irrigation Department
PANAJI-GOA

नंदकुमार

— रमेश सखाराम बरवे

नंदकुमार पर्वतकाराचें कलाजीवन समृद्ध तसोच तागेलो प्रवाशमीचो प्रवासय खुबच कश्टी. गोरवां राख पापासून बाह्यणींतल्या चेड्याचें काम करपा मेरेन ताणें कश्ट उपाशिल्यात. पदरांत शिकप ना. कश्टांच्या वावराची संवय आसलीच म्हणून भागना. काम मेळूंक जाय. तशी ढोलता रो वाजोवपाची संवकळ ताका आशि लीच. त्या वेळार रामनाथ शिरोडकार हो कलेंतलो म्हालगडो ताणें नंदकुमारालो तासो आयकून ताजी तोणभर तुस्त केली. हो ताका मेळिल्लो पयलो पुरस्कार !

गोंयकारांचो आपूण अपरंपार रूपी आसां अशें नंदकुमार हाडव्हर म्हणटालो ' म्हज्या गोंयच्या भावांनीच म्हाका व्हड केलो ' ही भावना ताज्या अन्तस्कर्णांत रुजून राविल्ली.

नंदकुमार गेलो. भर दनपारचोच हो संवसार सोडून गेलो आतां उल्ला फकत त्या यादस्तिचो परमळ !

नवें वर्स निकतेंव उदेल्लें. १९८७ तल्या जानेराची ३ तारीख. भाच्याचें लग्न करून कोल्हापूर साकून येवन रेडिओर गेल्लों. नव्या वर्साचो पयलो पगार घेतलो. नंदकुमाराक मेळ्ळों. प्रवास, लग्न बी खबरी जाल्यो. ' रमेश, इतल्या लांबचो प्रवास करुं नाका ! हाटांच्या कचाट्यांतल्यान निकतोव तूं वाटावला. थोडी काळजी घे ! ' असो आपलेपणाचो सल्लोय कंटीनांत च्या घेतां घेतां ताणें दिलो. निरोप घेतलो. ' बेगीन यो. तुजे बगर करमना ! ' अशें म्हणून कमराक एक झटको दिवन तो कामाक लागलो.

रातचो आठांक सुमार रामानंद जोशी येदेशें तोण घेवन भरिल्ल्या दोळ्यांनी घरा आयलो. ताणें दोनूच अतुरां गळो दाटून म्हळीं— ' नंदकुमार गेलो ! '

जाणें म्हाका चड तकालस घेवं नाका म्हणून व्हडल्या भावाच्या अधिकारान दटायल्लें, तो नंदकुमार काळजाचो अँटॅक येवन भर दनपारचोच हो संवसार सोडून गेल्लो !

१९८४ वर्सा ताका गोंय सरकाराचो राज्य पुरस्कार फावो जाल्लो. नेत्रा ताज्या गोरवांचीं वार अतुरां वरयल्लीं. आज ताज्या मर्णा अतुरान्त ताजो गोरव बरोवंचें नवित्रांत आयलां.

नंदकुमार पर्वतकाराचें कलाजीवन समृद्ध. तसोच तागेलो पूर्वाश्रमींचा प्रवासय खुबच कश्टी. गोरवां राखपापासून बाह्यणींतल्या चेड्याचें काम करपा मेरेन ताणें कश्ट उपशिल्यात.

पर्वतकार घराणें तबलगांवें. नंदकुमाराचो बापूय मुन्नाय पर्वतकार होवूय तबलें वाजोवरी. रंगदेवता रघुवीरजी सावकारांच्या रंगबोधेच्छु नाटक कंपनींत तबलजी म्हणून कांय वर्सां काम केलें. उपरान्त ते मडगांवां आयले. थंय ताणी ल्हानशेंच च्या चें हॉटेल काडलें. ताका जोडुनच तबली सारकीं करप, सादोवप, शाय घालप हिवूय कामां ते करताले. नंदकुमारान सुरवेचें तबल्याचें शिकप बापायकडल्यान घेतलें. पर्वतार चंद्रेश्वराच्या देवळांत आनी पाड्ड्यां सरभोंवतणच्या वाठारांत त्या काळार रातकाले जाताले. तांतली धुमाळी कोणाचेंच मार्गदर्शन मेळ्ळे बगर नंदकुमार पिरायेच्या अवघ्या सव्या सातव्या वर्सा वाजयतालो. हात पावनासताना पख-वाजाकय वेगावगाचो ताजो यत्न ह्याच वेळावेलो.

नंदकुमाराचें भुरगेंपण पयलीं वरेंच सुवातनाशताचें गेलें. पूण तशीच म्हणून एक ना दिसची चमत्कृतींनी भरिल्ली शक्त आसता. ती मनशाक रायाय करता आनी रंकूय बी ! बापूय सोरो नांवाचे शिस्ते- जागते साडेसातिच्या कोंयडाळ्यांत घुमपलो आनी घरांत आसलें नासलें तें पुराय होगडावन बसलो. ज्या शेतांत तो कामेरीं घालतालो त्याच शेतांत ताच्या पुताचेर-नंदकुमाराचेर गोरवां राखपाचो प्रसंग आयलो. केन्नाय पोन्ग्यो गजाली अप्रासल्यो म्हणटकच नंदकुमार सांगतालो, ' थोड्याशा स्वमां भितर हांवूय शेतकामां आजूय बरे तरेन करूंक शकन ! ' फुडें व्हडले भयणीन शिक्षणाखातीर नंदकुमाराक मुंबय व्हेलो. पूण १९५२ वर्सा बापायक मरण आयलें. आनी ताका परतून गोंयां येवचें पडलें. आवय आनी दोन धाकळीं भयण भाव हांची जापसालदारकी ताच्या आंगार येवन पडली.

पदरांत शिकप ना. कश्टांच्या वावराची संवय आसलीच म्हणून भागना. काम मेळूंक जाय. पिराय जुवानींत पावल घालपाची. सोळा वर्सांची. तशी ढोलतासो वाजोवपाची संवकळ. लग्न-मुजींनी ढोल तासो वाजोवपाचीं आमंत्रणां येवंक लागलीं. त्यावेळावेलो रामनाथ शिरोडकार हो हे कलेंतलो म्हालगडो कलाकार. ताणे नंदकुमारालो तासो आयकून ताजी तोणभर तुस्त केली. हो ताका मेळिल्लो पयलो पुरस्कार !

तासो वाजोवपा वांगडाच तबल्याचो मराव ताणें चालू दवरलो. तबल्यान आपणाचें जीवीत पर्जळीत जायत हें नंदकुमाराक १९५२ मेरेन खबर नाशिल्लें.

विश्वंभर पर्वतकार हा ताचो पयशिल्ल्यान बापोव्यो लागता. तांचे कडेन ताणें अदीं मदीं तबल्याचें शिकप घेवपाक आरंभ केलो. गोंयांत भजनांनाटकां हांकां दुकळ केन्नाच ना. भजनांनी वांटो घेवप, कितें मेळटा तातूंत मनवाचो मानप हाजेर दीन मारपाक आरंभ जालो. विश्वंभर पर्वतकार मडगांवां दिलखुश बापुगोव्या मालकाक

तबलें शिकोवपाक वतालो. अदीं मदीं विश्वंभरबुवा नंदकुमाराक तांचेकडेन धाडटालो. दिलखुश काँफे हेंच नंदकुमारालें घर जावन उल्लें. मडगांवची वर्सासनाची दिंडी ही गोंयातूच न्हय तर महाराष्ट्रांतल्या भावीक वाठारांनीय नांवाजती ! जांकां भजन सम्राट हो किताब गोंयच्या भजन प्रेमी लोकांनीच फावो केलो ते मनोहरबुवा शिरगांवकर. हांचे बगर मडगांवची दिंडी, वास्कोचो सप्ताह आनी गोंयांत कितल्याशाच वाठारांनी जावपी सप्ताह जायच नाशिल्ले. गोंयाभायले नामनेचे कलाकार जरी ह्या उत्सवांक सोब हाडटाले तरी मनोहर शिरगांवकरांबगर त्या उत्सवाची सांगता जाय नाशिल्ली. विश्वंभरबुवा पर्वतकारांनी मनोहरबुवाक आगरो करून सांगलें, ' आमगेल्या नंदकुमाराक दिंडीवेळार तुजे साथीक भजनाक बसय ! '

१९५३ वर्सा सावन नंदकुमार पर्वतकारान बुवांची साथ-संगत करपाक आरंभ केल्लो तो बुवा ह्या लोकांत आसा सर केन्ना सुटलोना. नंदकुमाराची कलेजीण फुलोवपाक जे कोण ताका मेळ्ळे तांतूंत मनोहरबुवांची सुवात अुंचेली आनी खाशेली आसली. साथ-संगतीचें गिन्यान मनोहरबुवां वरवींच ताका मेळूंक पावलें. मनोहरबुवा शिरगांवकर हो संवसार सोडून गेले उपरान्त आपणाल्या गुरुच्यो व्हडविकेच्यो गजाली दोळे भरून तो सांगतालो. आपणाक बुवान पुतासारको सांबाळ्ळो हें सांगताना ताजें हड्डें फुलून येतालें. तांच्या नांवान कला अकादेमीन राज्य स्तरावेल्यान भजन-सर्त सुरू करून एक बरी गजाल साध्य केल्ली आसा म्हणपाचें जायत्या फावटी तो म्हणटालो.

जीवीताचो प्रवास चलतां चलतां १९६० वर्स उदेलें, तें कांय वायट आनी कांय बऱ्यो घडणुको घेवन. गोंयासावन नंदकुमार मुंबय गेलो आनी थंय तबल्याचे वस्ताद गुरुवर्य पंढरीनाथ नागेशकरा हांचेकडेन गंडो बंधन करून शिकप घेवपाक ताणें आरंभ केलो. आदले गुरु तरी केन्ना व्हड अंतस्करणाचे ! एका पयची अपेक्षा धरिनासतना पंढरीनाथबुवांनी नंदकुमाराक शिश्य करून घेतलो. पूण परतून दुर्दैव अुबें रावलें. बलायकेची तक्रार सुरू जाली आनी ताका मुंबय सोडची पडली.

गोंयचे सुटकेबरोबरच नंदकुमाराचे दुर्दैवी जीणेचीय सुटका जाली. ताजेर ज्या जाणत्या रसिकांनी अपरंपार माया केली तांचेच शिफारसीन ताका पणजी आकाशवाणीचेर तबला वादक म्हणून १ जून १९६२ वर्सा नोकरी मेळ्ळी. ती ताचें जीवीत सोंपसर, मलबारावांचें रीण-तो विसरूंक शकनाशिल्लो. ह्या जाणकारान गोंयच्या कितल्याशाच गुणी कलाकारांचेर अपरंपार माया केल्या. बापायच्या कळवळ्यान. पं. तारानाथाकडेनय, ते हांगा आसताना नंदकुमारान शिकप घेतलां. तांचोय तो व्हडविकेन अल्लेख करतालो.

गोंयकारांचो आपूण अपरंपार रुणी आसां अशें नंदकुमार हाडव्हर म्हणटालो. म्हज्या गोंयच्या भावांनीव आपणाक व्हड केलो, ही भावना ताच्या अंतस्कर्णांत रुजून राविल्ली. सातत्यान शिकप घेवपी विद्यार्थी आपणाक मेळूंक ना, ही खंतय ताजें मन पोखरून भुडयताली. ' नंदकुमार वाजयता तसो पखवाज कोणूच वाजयना, ' हीं जाणकारांचीं अुतरां आयकून ताका मनोमन खोम भोगताली. आयच्या शिकपी सुरग्यांमदीं सातत्याची भावना जितली जाय

तितली ना म्हणूनच जीणेंत कलेचो स्वानंद ते पुरायपणीं घेवंक शकनात अशें दिशिल्ल्यान नंदकुमार सदांच खंत उक्तायतालो. ' कला - मांगीर ती खंयचीय आसूं, लोकांक ताजो आनंद लुटूंक मेळूंक जाय ! ती फकत आपलीव मिरास नासता- लोकांनीय ती मानून घेवंक जाय ! तुमी केदेय व्हड कलाकार आसूं- तुमचे कलेवांगडा तुमचोय आदर जावंक जाय, नाजाल्यार ते कलेक मोल ना ! लोकांच्या माथ्यार कला मारूंक येना. विद्या नमळिकाये- बगर सोवना. चंद्रेश्वराच्या आनी सप्तकोटीश्वराच्या आशीर्वादान हांव गोंयकारांची इमानान सेवा करीत आयलां ! ' ही आशिल्लीं ताचीं उतरां.

तबल्या वांगडाच नंदकुमाराची गजालीची मैफल जुळून येताली. नाटकांतल्यो मौजो, भजनांतले कोडू-म्होंवे तशेच हांसकुरे अणभव, नंदकुमारी बाजान ताणेंच सांगपाचे ! आकाशवाणीचो 'अ' पांवड्याचो तबलावादक म्हणून मान फाव जातकच तो मुल्लुसून गेलो ना. ' जेष्ठ कलाकारांचे आशीर्वाद मेळत मेळत म्हजें कलाजीवन फुलत गेलां, ' अशें तो नमळिकायेन म्हणटालो.

आतां उल्ला फकत त्या यादस्तींचो परमळ ! जो केन्नाच ना जावंचो ना. नंदकुमार पर्वतकारासारको कलाकार यादस्तींच्या पड्ड्या फाटल्यान पडचो न्हय, हे व्हड जाणविकायेन हीं चार उतरां बरोवपाचो हांवें यत्न केल्लो आसा. खरेंच तें, अशा व्हड कलाकारांनीं गोंयचें कला जीवन गिरेस्त केल्लें आसा. त्या कलाकारांक आमी विसरपाचें, तांचो अुगडास ना करपाचो म्हळ्यार आमीच कलेकडेन पडमूर जावपाचें !

०-०

पुजा

आज सकाळीं फुडें
पोरसांत गच्च बरीं फुलां
फुलून लेगीत
तुज्या हातांतलो कुरपणो
रितोच आशिल्लो
पूण
हांव खऱ्यांनीच अजापलों तो
' म्हजी पुजा जाली '
ह्या तुज्या भितल्ल्यान
उमाळून आयिल्ल्या उतरांनी आनी
मुखा मळार
तेन्ना पयलेच फावट
माझी पुनव कशी
प्रसन्न,
एक वेगळीच कांत फुटिल्ली
हांवें पळेली. .

- शंकर रामाणी

जाग : आगस्ट १९८९

नाटकांचे पिशे

— महादेव नाडकर्णी

‘गोंयकारांक नाटकांचें पिशें’ ही गजाल खरी काय फट अशें संवसारांतल्या खंयच्याय मनश्याक विचारल्यार ‘खरी न्हय म्हणपाक ताका केन्नाच काळीज जावपाचें ना. हीं पिशेपणां सोडून शाणेपणान येवजिलें जाल्यार गोंयकार नाटक करपाक कशेच आयकनात हें मान्य करचें पडटलें. पुराणीक, जावं इतिहासीक, जांव समाजीक वा आनी कसलेंय जगावेलें नाटक आसूं, तातुंतलें खंयचेंय संबंग रंगोवपाक गोंयकारांचेर सोंपलें! भाशण पाठ ना जाल्यारय तांकां पर्वा ना. प्रसंगार ते आपल्या पदरचें घालून तोंडा येता तें उलोवन मेकळे. अजाप म्हळ्यार, इतलें करूनय आयकतल्याक तें खरेलेंच नाटकांतलें भाशण अशें दिसतलें. गोंयकारांक

नाटका उमेद तरी कितली! ‘नाटक’ हें उतर कानार पडपाची फुरसत न्हिदेंत घोरेवपी पूण फट्ट करून उठून तें पळोवपाक वा रंगोवपाक देड दोक्यार उबो. अश्यावेळार गोंयकार तानभूक बी सगळें विसरतात.

चार वर्सां फाटली बांदोडेच्या उपीची गजाल तुमी आयकली ना? उपीक नाटक म्हळ्यार जाल्लें. आयज नागेशीं, फाल्यां रामनाथीं, परां म्हाड्डोळा करीत करीत तो खंय पावतालो हें ताचे ताकाव सांगूंक येना आशिल्लें. घरांतल्यान तो भायर सरून परतो हुंबऱ्याभितर सरतासर ताका म्हयनो देड म्हयनो असोव लागतालो. सगळ्यांक तो जाय आशिल्लो. खंयय वचूं, ताका पयलीं येवकार मेळटालो. कारण कितें काय

गोंयकारांक नाटक करपाक निमित्त जाय अशें ना. सादचा निमित्तान चलता भोंवतनाय ते नाटक रंगयतात.

कांय वर्सां फाटीं घाटार सावन एक नाटक मंडळी गोकूळच्या चोराक घेवन मडगांवां आयिल्ली. सात आठ दीस हो गोकूळचो चोर मडगांवांत धुमशेणां कांडून परतो गेल्लो. पूण देड दोन म्हयने गांवांत ह्या गोकूळच्या चोराविशीं दुबावान उलोवपाचो उद्देग चलतालो.

ह्या बोवाळांत वामनशणले चलयेचें लग्न थरिल्लें.

सुमार रातिचीं दोन वरां जायत. अचकीत ‘चोर रे चोर’ म्हण कोण तरी आड्डले. घरभर न्हिदिल्ले लोक बोवाळान जागे जाले. बायलो गोकूळचो चोर आयलो अशें समजून भियेवन गोंट पाटल्यांनी भरिल्ले हात पदरामुळा लिपयत कोनश्याक लिपून रावल्यो. दादल्यांभितर कोणेतरी बेगीबेगीन फस्काकाडी मारून लापयांव पेटयले.

पळेय जाल्यार... ..

म्हळ्यार कोणालेंय कितेंय तरी अडटालें आनी ताका उपी पावतालो. आयल्या वेळार नटी आयली ना, संबंग तो सोबयतालो. कोणालो ताळोव बसला, तो संबंग रंगयतालो. नाटकाच्यो येसायोय घेवंक तो सगळ्यांमुखार. अक दीस न्हिदला थंयच उपी घट जालो. आकांतून सगळ्यांनी वैजाक हाडलो. पूण वैजान तो सोंपलो म्हूण मांगलें. घे सगळ्यांच्यो बांबो. ताचें बरें मागपी सगळे धावन आयले. पूण तो गेलो तो गेलोच. परतो आयलो ना. निमाणें उपाय नासून निसणीर घालून ताका मसंडीत व्हेलो. अग्नीय दिलो. इतले म्हणसर ‘हरामखोरा’ अशी आकांताची आलेट मारून फटव करून उठून तो जळवया लाकडांचेर बसलो. सगळ्यांनी कचव कन्न आंग काडलें. कांय भूत समजून भियेवन पळून गेले. कांय गुळी जावन थंयच तत पप कळंक लागले. तर कांय घट काळजाचे आशिल्ले तांणी बेगबेगीन लाकडां पालोवन उग्रीक सकयल देंवयलो. ‘कोठे गेला तो शि...’ अशें म्हणटा म्हणटांच उपी जाग्यार आयलो. आपूण नागडोव आसां आनी मावयेर न्हय, मसंडीत आसां तें पळोवन तो मातसो घुस्सलो. कोणे तरी ताच्या भेंडाक वालो घुस्पायलो आनी समजायल्ले भाशेन ‘उपी, साबुदरे यो... भियेवं नाका... यो. यो’ करीत हाताक धरून ताका तागेल्या घरा व्हेलो. हे गजाली उप्रांत कसोय जावं, उपी दोन वर्सां वांचून उल्लो. वाटेर तो मेळ्ळो जाल्यार लोकांनी फकाणांनी उपीक म्हणचें—

‘ए उपी, तू वैकुंठाक गेल्लो खंय रे?’

‘आरे हय. थंय तुजो बापूय मेळिल्लो. आपलो पूत दशव्हगडावणो जालो म्हण कपलार हात मारून रडटालो मरे तो!’ हे तरेची जाप दिवन उपी फकाणां मारतल्यांच्या तोंडाक गुड्डो मारतालो. पूण नाटकाचें पिशें ताणे मरमेरेन कशेंच सोडलें ना.

गोंयकारांक नाटक करपाक निमित्त जाय अशें ना. माद्या निमित्तान चलताभोंवतनाय ते नाटक रंगयतात. अकदीस नरसूबाब, घनाशणू आनी जयादाद हांच्यो माजील्या पमऱ्यांमुखार व्हडल्यो व्हडल्यो गजाली चलताल्यो. इतल्यान शाबन थंय पावलो.

कळीनारदाचें संवंग करपी शाबन तो !
साजील्या पसऱ्यार अक विडी पेटोवन शाबन
भायर सरलो आनी तांचे म्हऱ्यांत गेलो.

‘ ए जयादाद, नरसूबावान भिकूशणैक
शंबर रुपयांक नागयलो म्हूण सांगपी तो तूं
न्हय रे ? आनी आतां ताच्या खांदार हात
दवरून व्हडल्यो गजाली चलल्यात मरे ? ’
नारदान चूड पेटयली.

नरसूबावान मारखुऱ्या बैलावरी जया-
दादाचेर नदर मारली आनी खिणाभितर
दोगांयचें पेटलें. इतलें करून शाबनान थंयच्यान
कूस माल्लो आनी बद्द तिठचार वचून
लोकांचे खेटेंतल्यान दोगांयलें झूज पळयत
रावलो. हेवटेन नरसूबाव आनी जयादाद
हांचें खडाण्टक रंगार येवन कितलो वेळ तरी
चलतालें. आनी घनाशणै ‘ आसूं रे, आसूं रे ’
करीत पड्डो उडोवंक करतालो. जायत्या
जाणांनी भोंवतणी जमून हें नाटक फुक्याक
पळोवपाची संद सोडली ना.

कांय वर्सा फाटीं घांटार सावन अक नाटक
मंडळी ‘ गोकूळच्या चोराक ’ घेवन मडगांवां
आयिल्ली. ७-८ दीस हो गोकूळचो चोर
मडगांवांत घुमशेणां कांडून परतो गेल्लो.
ताणे धंय-दूद चोरिल्लें सगळ्यांनी पळेल्लें.
म्हूण गवळ्यांवाडचार वचून भिकू गवळ्या-
कडेन जावं विराप्पाकडेन चवकशी केल्यार
तांचें कांयच उणें जावंक नाशिल्लें अशें ते
म्हणटाले. हो चोर तांच्याच गोकूळांतलो
देखून ते तशें म्हणटाले जावंये. गोकूळच्या
चोरान कोणाले पयशे चोरिल्ले मात कोणेंच
पळोवंक नाशिल्लें. अशें आसुनय गोंयकारांक
आनी तातुंतले तातूंत मडगांवकारांक पयशांचो
फार बरोच बशिल्लो. मडगांवकार नाटकाक
तोखेताले पूण पयशां प्रस्न येतकीर त्या
गोकूळच्या चोराविशीं न्हयन्हय तें दुवावान
उलयताले. सुमार देड-दोन म्हयने गांवांत
ह्योच गजाली उलोवपाचो उददेग चलतालो.
ह्या बोवाळांत वामनशणैले चलयेचें लग्न
थरिल्लें. सोयरींघायरीं मेळून सुमार शंबर
लोक लग्नाक जमिल्लो. लग्ना पयल्या दिसा
रातीकडची खबर. उज्यादीस आशिल्ल्यान
सगळेजाण जेवण जातकर शेंदऱ्यो-उशीं
घेवन चौखेर पातळिल्ले. सुमार रातिचीं

दोन वरां जायत. अचकीत ‘ चोर रे, चोर
रे ’ म्हूण कोणतरी आडुले. घरभर न्हिदिल्ले
लोक बोवाळान जागे जाले. बायलो गोकूळचो
चोर आयलो अशें समजून भियेवन गोंट-
पाटल्यांनी भरिल्ले हात पदरामुळा लिपयत
कोनश्याक लिपून रावल्यो. दादल्यांभितर
कोणतरी बेगीबेगीन फस्काकाडी मारून
लापयांव पेटयले. पळय जाल्यार वामनशणैले
नातू शांतो आनी पुरसो उठून बसल्यात आनी
न्हिदांतच अकामेकांक वेंग मारून ‘ चोर रे ’
म्हूण आडुतात. दोगांकय अकसारकें सपन
पडिल्लें आनी तांणी चोराक धरिल्लो. हीं
संवंगां पळोवन भियेवन गुळी जाल्ल्यांचो
जीव जाग्यार आयलो आनी सगळे पोट
फुटसर हांसूंक लागले. दुसऱ्या दिसा लग्नाक
जमिल्ले लोकांभितर होच विशय. जेण अकलो
दुसऱ्याक सांगतालो.

‘ जाणा मरे, शांत्यान आनी पुरश्यान
रातीं गोकूळचो चोर नाटक काय बरें
रंगयलें रे ! ’

तांचें नाटक पळोवंक जे पावले नात ते
बाबडे मनांतल्यान चुरचुर्याक पडले आनी
तांकां लग्नाचे लाडू जावं जेवण कशेंच गोड
लग्ना जालें.

भुरगेपणांत वाड्यावाडचार सत्य-
नारायणाचीं पुजा करपाची चाल आसताली.
आयजयवी खंय-खंय आसा. हे पुजे
निमतान नाटकाचें पिशें आशिल्ले गोंयकार
रातीकडेन अक नाटक केलें बगर राव
नाशिल्ले. पुजा भावार्थान करताले. पूण
आयज हेर जिनसांचो भाव चडत आसलो
तरिकय ह्या भावार्थांतलो भाव दिशीं दिशीं
उणोव जायत आशिल्ल्यान ह्या उणो जावपी
भावाक हालीं कांय अर्थच उरूंक ना. ताका
लागून पुजेच्या निमतान नाटक जावपा
वांट्याचें आयज गोंयांत नाटका निमतान
पुजा जाता. गोंयाभायर नाटक करपी बऱ्यो-
बऱ्यो मंडळी आसता. ना न्हय. पूण तांची
रीत वेगळी. तांगेल्या सगळ्याच नाटकाचो
पड्डो वयर सरता तेन्ना नाटक सुरू जाता.
आनी नाटक सोंपतकच पड्डो पडटा. पूण
गोंयकारालें नाटक तांचे भशेन आसताच
तें भायर पड्ड्या फाटल्यान, फुडल्यान,

कुशीनअशें विंगड विंगड रितीन जाता. हें
चडशें भोगावळी नाटकांतव पळोवंक मेळटा.

ह्या भोगावळी नाटकांतल्या नाटकाक
पटी काडूंक वता तेन्नासावन सुरवात जाता.
अमक्यान कितली पटी घाल्या, तमक्यान
कितली घाल्या हें कळ्ळे बगर अकटोय पटी
दिवक फुडें सरना. इतल्यान घनाशणैन धा
रुपये दिल्यात म्हणपाची सुलूस कोणाक तरी
लागता. आनी मागीर जगलावंक सुरवात
जाता. म्हणटासर ‘ वीन खांडी सुपाऱ्यांचो
खंड घेतिल्ल्यान धा रुपये दिवप ? निवेद्याची
पंचकातय चोरून चुन्ना भाकऱ्यो खा म्हगचे
बायल-भुरग्यांक घेवन ! थू ताचे अकलेक !
असो गडगड जाता. कांय जाण समजुपी
मुखार सरून बाबापुता करतात आनी पटी
पदरांत घालून घेतात. अकदांची पटी जमता.
मागीर नाटक खंयचे करचें, संवंगां कोणाक
खंयची दिवचीं हें थारावपाचें आसता.

‘ म्हणेल्या चल्याक शिवाजीचेंच संवंग
दिवंक जाय. ’ असो जायत्या जाणांलो हट
आसता. ते भायर ताका पदय आसूंक जाय
अशी तांतुंतल्या कांय जाणांची अट आसता.
‘ शिवाजी पदां म्हणपी न्हय रे पापया ’ अशें
कितलेंय समजाल्लें तरिकय ‘ तुमी पद दियात,
म्हणेलो चलो शिवाजीचें संवंग घेवन पदांय
म्हणटलो आनी ताळयोय घेतलो. ना जाल्यार
तुमच्या दांगां मुळच्यान वचन ’ अशें तेंमय
आसता. खरेल्या शिवाजीक बाबड्याक
अफझूलखानाक कसो मारचो हाचो पेंच
जितलो पडलो ना ताच्याकय केदो तरी पेंच
नाटक थारायतल्यांक पडटा. ह्या पेंचातल्यान
ते शिवाजी इतलेच जिवानिशीं सुट्टात
आनी निमाणें नाटक थारावन अकदांचो पुजा
आनी नाटक दोनय उलगतात.

‘ पाडा पडूं ! खंयची पनवत लागली रे !
फुडल्या वर्सा आनीक नाका रे हे भानगडी
आमकां ’ अशें म्हणीत म्हणीत नाटकाच्या
सामानाचो सांठली-पोटली कवळटना
आपणाल्या नाकाक धरपी हे गोंयकार फुडलें
वर्स येतकीर इतलेच उमेदीन हे भानगडींत
पडटात. कारण कितें ? नाटकाचें पिशें !

- ० -

बायलो आनी राजकारण

— प्रा. सुमन सामंत

आयची बायलमनीस शिकता सवरता, नोकरी चाकरी करता, दादले करतात तीं सगळीं कामां करपाचे योग्यतायेची जाता, पूण तिचे कर्तृत्वशक्तेक वाव दिवपाची मात कोणाकच बुद्द जायना. दादले जातीक तर नाच पूण खासा बायलांकय परंपरेचे चौकटी भायर पावल घालपाची अत्सा जायना. इतलें बंदेपण आमच्या दायजांनी बायलांमदीं सासणाचें घटमूट केल्लें आसा.

तशें पळेयलें जाल्यार राजकारणाची मिरासदारी ही दादल्यांचीच आसा अशें आजलेगीत अदीकतेर बायलांक दिसता. ताचें खरें कारण हेंच की राजकारण हें क्षेत्र बायलांखातीर न्हय अशें म्हणटान तें खरें न्हय हाची जाणविकच सरसकट बायलांक अजून मेरेन येवंक ना.

आमच्या देशांत तशेंच हेर लोकशाही देशांनी लोकशाहीचें स्वरूप पुरुशप्रधान आसा. कुटुंबसंस्थेंत जसो दादल्यांचो शेक चलता तसोच तो लोकशाहींतय दिसता. आनी खरें पळोवंक गेल्यार जंय एकाच वर्गाचो शेक चलता तिका लोकशाही लेगीत म्हणप म्हळ्यार ती फकाणां म्हणचीं पडटलीं.

राजकारण ह्या विशयाचेर कोणाकय उलोवंक जावं बरोवंक सांगलें जाल्यार तो सांगतलो, जावं बरयतलो तो आसतलो पुरुश जातिचो इतिहास. इतलो दादल्यांचो राजकारणालागीं पुरातन काळापासून आज मेरेन पनिष्ट संबंद आशिल्लो दिसून येता. तो गजाल बायलांचे बाबतींत तशी दिसून येयना. सामान्यतायेन पळेयत जाल्यार राजकारणालागीं बायलांचो आशिल्लो संबंद सामको कुस्कुटा येवो जाल्ल्यान खऱ्या अर्थान राजकारणाचें क्षेत्र हें बायलां

खातीर न्हयच अशें दिसूंक लागता. आडवाद म्हणून नांवाजल्या घराण्यांतल्यो वेंचीक बायलो राजकीय मळार वावुरलेल्यो दिसतात इतलेंच. अशें हे चित्र पळेयना फुडें आपशींच एक प्रस्न निर्माण जाता तो असो की आज बायलां इतल्यो शिकतात सवरतात, खंयच्याय क्षेत्रांत दादल्यांवरम फाटी कांय आशिल्ल्यो दिसनात, अशें आसून राजकारणांत त्यो फाटीं कित्याक ? दादल्यांवरीच राजकारणांत त्यो कित्याक वां ? घेयनात ?

म्हाका दिसता ते भाशेन हाचें म्हत्वाचें कारण म्हळ्यार आमची परंपरा. आमचें दायज म्हणून संस्कृतायेच्या नांवार बायलांक मुखार सरपाक दादल्यांनी आजवर आडमेळ निर्माण केलो आनी तांचे उदरगती आड ते सदांच वावुरले, अशें म्हळें जाल्यार तांतूंत कांयच अतिताय जावंची ना. प्रत्यक्ष जांव अप्रत्यक्ष तरेन आयज हे घटकेक लेगीत 'दादल्यां इतलीच बायलांक मेकळीक दिवपाची गरज आसा' ह्या विचाराक कितले दादले मनापामून येवकार दितले हाचोच दुबाव आसा.

आयची बायलमनीस शिकता सवरता, नोकरी चाकरी करता, दादले करतात तीं सगळीं कामां करपाचें योग्यतायेची जाता, पूण तिचे कर्तृत्वशक्तेक दादल्या वरीच वाव दिवपाची मात कोणाकच बुद्द जायना. दादलेजातीक तर नाच पूण खासा बायलांकय परंपरेचे चौकटीभायर पावल घालपाची इत्सा जायना. इतलें बंदेपण आमच्या दायजांनी बायलांमदीं सासणाचें घटमूट केल्लें दिसून येता. आनी जंवर हो परंपरेचो आडमेळ पयस जावंक पावचो ना तंवर बायलांचे उदरगतीचेर तिचो वायट परिणाम जावपाचो थांबचो ना. आनी दादल्यांवरीच शिकून सवरून सगल्या कामांत ती आपणालें म्हत्व सिद्ध करूंक पावली तरी तशीच बंदेपणांत धडपडत उरतली. पूर्विल्ल्या इतिहासांत राजकारण गाजयल्ल्यो अशो जायत्यो बायलो दिसून येतात. नांवां घेवपाची जाल्यार रजिया सुलताना, चांदबिबी, ताराबाय, आहिलदाबाय होळकर, ज्ञांशीची राणी लक्ष्मीबाय अशीं जायतीं नांवां सांगूंक येतीत. आर्विल्ल्या काळांत राजकीय मळार भूषण म्हणून जांचे लागीं आमी पळेयतां त्यो मार्गरेट थॉवर, गोलडामायर, श्रीमाओ बंदरनायके, इंदिराजी हांणी राजकीय कार्यक्षेत्रांत बायलांचें व्यक्तिमत्व घटमूट केल्लें आसा. पूण अशें आसुनय, आख्या संवसारांतले राजकारण बारकायेन तपासलें जाल्यार मनाक एकच गजाल जाणवता ती म्हळ्यार, वचत थंय राजकारणांत बायलांचो दुकळ. ह्या दिसांचीच खबर करूया. आतां वेंचणुको लागीं पावल्यात. पूण ह्या वेंचणुकांत उमेदवार म्हूण कितल्यो बायलो अर्जी करतल्यो ? आमच्या गोंय राज्यांतले वेंचणूके खातीर अपेक्षीत उमेदवारांचीं नांवां आनी फोटे फुडें फाटीं नेमाळ्यांनी उजवाडा येतले. तातूंत गिळट्या पांच तरी बायलांचीं नांवां आसत की ना, दुबाव आसा. जी गजाल गोंयची तीच गजाल हेर राज्यांची. न्हय — गोंया पास्ट म्हळ्यार जाता. राजकारणांतल्या उमेदवारांमदीं बायलांचो आंकडो इतलो नगण्य दिसता की ह्या राजकारणांत बायलांक सुवात आसाच काय ना हाचो दुबाव येवंक लागता. आनी जेन्ना उमेदवारी आहीर जातली तेन्ना नवीं नांवां तरी आमी

कितलीं पळेयतलीं ? तींच तींच-पांच धा वर्सां पयलींचींच अवधीं नांवां. अशें हें कित्याक जावचें ? आनी नागरीक ह्या नात्यान बायलांक ताची जाणवीक कित्याक जावची न्हय हाचेंच कुवाडें पडटा.

अमेरिकेचो अध्यक्ष रिगन हो पिरायेन बरोच जाणटो जाल्लो. व्यवस्थापनांतल्या बारीक सारीक गजालींनी खासा लक्ष घालपाक तांकां एक तर वेळ नासतालो- तेच भशेन त्रासय अदीक जातालो. देखून जेन्ना जेन्ना ताच्या सेक्रेटरीच्यो बसका जाताल्यो तेन्ना तांचे मुखेल पण तांच्या वाट्याचें तांची घरकान्न नेनसीबाय करताल्यो अशें आमी पेपरांनी वाचतां. अमेरिकेचें राजकारण चलोवपाच्या कामांत अध्यक्ष रिगन हांचे इतलोच तांचे घरकान्नीचो सहभाग आसा ही वस्तुस्थिती आमी दोळ्यांआड करूं शकनात. अमेरिकेसारक्या पुढारिल्ल्या देशाच्या राजकारणांत एके बायलेचो सहभाग ही सादी गजाल न्हय. आमच्या भारतांत जिणे अठरा वर्सां राजकारण चलयलें त्यो कै. इंदिराजी कवळ भारताचेंच नेतृत्व करी नाशिल्ल्यो जाल्यार आख्या संवसारांत तिचो नांवलोकिक जावन तिणें संवसारीक नेतृत्वाचो भोवमान प्राप्त केल्लो दिसून येता. पूर्विल्ल्या इतिहासांतय मोंगलांच्या काळांत जहांगिराचे मुस्तींतय ताची राणी नूरजहाँ हीच राजकारभार पळेयताली अशें म्हणटात. हाचे वरसून राज्यकारभार चलोवपाक बायलो उपकारा नात अशी जर कोणाची समजूत आसली तर ती चुकिची हें आपशींच दिसून येता.

थोडे भितर पळेयतले तर राजकारणांत वांटो घेवपाखातीर बायलां योग्य न्हय, तांचे मदीं कितें तरी उणाव आसा अशें म्हणपाक कितेंच सबळ कारण दिसना. अशें आसुनय वस्तुस्थिती मात वेगळीच आसा. कांय घराण्यांतल्यो बायलो सोडल्यो जाल्यार दादल्यांवरी खंयचीच बायल राजकारणाचे भरीक पडना. तिच्या कुतूबशक्तेक परंपरेन जी लक्ष्मणरेशा घाल्ली आसा ती हुपून वचपाचें धाडस सर्वसामान्य बायल करूंक मुखार सरना. तिचें कार्यक्षेत्र वाडोवपाची काळाची गरज आसा, हाची तिका जाणविकच जावंक पावना.

लोकसंख्येच्या मानान भारतांत बायलांचो आंकडो लागीं लागीं दादल्यां इतलोच आसा. सादारण हजार दादल्यां फाटल्यान सुमार साडेणवशें बायलो हेंच तें प्रमाण. पूण बायलां शिक्षणांत मात दादल्यांच्या मानान खुबूच फाटीं आसात. अशें आसलें तरी राजकारणांत शिक्षीत लोकांनी वांटो घेवंक जाय अशें खंय म्हणिल्लें आसा ? शिक्षण नाशिल्ले अशे कितले जाण दादले आसात की ते लोकांचे प्रतिनिधी ह्या नात्यान लोकसभेंत जावं विधानसभांनी वचून फकत आंगठे लावन कामां करीत आसतात. हाचे वरसून शिक्षण ना म्हण अदीक बायलो राजकारणांत वांटो घेयनात अशें म्हणप समा जावंचें ना.

तशें पळेयलें जाल्यार राजकारणाची मिरासदारी ही दादल्यांचीच आसा अशें आजलेगीत बहुसंख्य बायलांक दिसता ; तांचें खरें कारण हेंच की राजकारण हे क्षेत्र बायलां खातीर न्हय अशें म्हणटात तें खरें न्हय हाची जाणविकच सरसकट बायलांक अजून मेरेन बेवंक ना. असो एक काळ आशिल्लो की शिक्षणांत

लेगीत चल्यांक थारायिल्ल्यो फॅकल्टी आशिल्ल्यो. चड करून आर्ट फॅकल्टी. आनी तांतूंत लेगीत होमसायन्स सारके विशय. आज ती शीम हुपून चलयो शिक्षणाच्या सगल्या फॅकल्टींनीं व्हडा प्रमाणांत रिगूंक लागल्यात. डॉक्टर, इंजिनियर, आर्किटेक्ट, चार्टर्ड अकाउंटंट कितें म्हणून विचारूं नाकात, वचत थंय बायलो आपणाल्यो सुवाती प्रस्थापीत करूंक लागल्यात. अशा वेळार राजकारण हेंय तांचे खातीर एक कार्यक्षेत्र आसा ही गजाल तांच्या ध्यानांत मुजरत हाडून दिवंक जाय. हेर व्यवसायांत शिक्षणाचें सर्टिफिकेट लागता, तशें राजकारणाच्या मळार कसलेंच सर्टिफिकेट गरजेचें न्हय. तेन्ना बायलांचे निजी प्रस्न घेवन ते सासणाचे सोडोवपाखातीर बायलांनी राजकारणांत सरले बगर आमचे लागीं दुसरो खंयचोच उपाय आसा अशें दिसना.

भारतांत राजकीय मळार वावुरतल्या बायलांचो आंकडो इतलो उणो आसा की तांच्या प्रस्नांखातीर झगडुपाक उपा-ययोजना करतलो जाल्यार लेगीत बायलो प्रतिनिधीचो पालव आसले बगर तें कशेंच शक्य जावंचे ना. हुंड्याक लागून बायलांचो जीव घेवपाच्यो जांव तांणी जीव दिवपाच्यो घटना ह्या वर्सांनी दिसपट्ट्यो वाचूंक मेळटात. बायलांचे मुळावे प्रस्न सुटपाखातीर, देशांतर्गत पुराय बायलांचें पाठबळ आसूंक जाय. देखून म्हजेंसारके बायलमनशेक दिसूंक लागता तें हेंच की लोकसंख्येच्या प्रमाणांत बायलांक राजकारणांत प्रतिनिधित्व मेळपा खातीर अखिल भारतीय बायलांनी एक चळवळ उबारपाचो आतां वेळ आयला. बायलांचे पुराय प्रस्न तांच्या प्रतिनिधींनी विधानसभांनी जावं लोकसभेंत वचून सोडयले बगर कशेंच सुटचे नात. सुर्वेक बायलांखातीर राखीव मतदारसंघ दवरणाचो तरतूदय घटनेंत करची पडटली. लोकसंख्येच्या प्रमाणांत बायलांचें प्रतिनिधित्व ही एक आत्यंतीक गरज आसा.

आमच्या देशांत तशेंच हेर लोकशाही देशांनी लोकशाहीचें स्वरूप पुरुशप्रधान आसा. कुटुंबसंस्थेंत जसो दादल्यांचो शेक चलता तांचेंच व्यापक स्वरूप हे पुरुशप्रधान लोकशाहींत दिसता. आनी बारीकसाणेन पळोवंक गेल्यार जंय एका वर्गाचो शेक चलता तिका लोकशाही म्हणप लेगीत योग्य न्हय. बायलो आनी दादले हीं एकाच घटकाचीं दोन आंगां मानपाची चाल आसा. पूण हें सगलें सांगप जाता. काव्यांतलें. तशें आशिल्लें जाल्यार बायलांचे म्हण वेगळे प्रस्न निर्माणच जावपाक पावचे नाशिल्ले. आनी आमी तर अशें पळेतात की खासा दादलेच बायलांचे प्रस्न निर्माण करीत आसतात. देखून बायलांचे प्रस्न हे दादल्यांचे प्रस्न न्हय ही खरी वस्तुस्थिती मानची पडटली. बायल हें एक आगळें व्यक्तिमत्त्व आनी तें दादल्यांपरस वेगळें आसा. तिका एक स्वतंत्र अशें स्थान आसा. देखून बायलांकडेन पळोवपाचो दृष्टिकोनच बदलुपाची परिस्थिती निर्माण जाल्ली आसा हें आमी ध्यानांत दवरूंक जाय.

— अणभव म्हळ्यार कितें ?

आयुश्यांत केल्ल्या चुकांचें काळींग मू ?

जवाहरलाल आनी गोंय

— रवीन्द्र केळेकार

अर्जुनाचें वर्णन करता आसतना मोरोपंतान द्रोणाचार्याच्या तोंडांत अतरां घाल्यांत : 'झालेत बहु, आहेत बहु, होतील बहु. परंतु या सम हा.' व्हड मनीस जायते जावन गेल्यात जातले. जायते आसतले. जायते जातले. पुणून हाचे सारको दुसरो जावचो ना. हाचे सारको होच.

जवाहरलाल नेहरूंक हीं अतरां जिरत लागू जातात.

विजाव्या शतमानाच्या पयल्या अर्दांत अेका फुडले अेक म्हा . पुरुस ह्या देशांत जावन गेले. विवेकानंद, रवीन्द्रनाथ, महात्मा गांधी, श्री अरविंद, जे. कृष्णमूर्ती... जवाहरलाल तांच्यांतलेच अेक आशिल्ले. गौरीशिखरा येदें अुत्तुंग व्यक्मिन्त्व आशिल्ले ते ह्या काळांतले अेक म्हा-पुरुस आशिल्ले.

तांगेल्या विरोधकांक लेगीत अुशेंच दिसतालें.

जाचो जवाहरलालांनी खोलायेंत देंवन विचार करूंक ना असो आयच्या काळांत एकय प्रस्न आसचो ना. भारताच्या राजकी जिवितांतूय आसचो ना, आंतरराष्ट्रीय मळारूय आसचोना. तांतलें कांय प्रस्न तांणी 'आपशींच सुट्टे' अशें मानून सोडून दिल्ले. कांय प्रस्न 'हांकां येदे बेगीन हात घालप ना .. कसल्यो अडचणी अुब्यो करतीत सांगूंक येना' अशें म्हणून तांणी अुवेखिल्ले-अिग्नोर केल्ले. कांय प्रस्न हातांत घेतिल्ले आनी खंबीरपणान सोडोवनूय दाखयल्ले. कांय लोकशायेचे प्रक्रियेंतल्यान सोडोवपाचे वाटेर आशिल्ले. जवाहरलाल निखटे प्राअिम मिनिस्टर नाशिल्ले, 'समथींग मोर देंन द प्राअिम मिनिस्टर' आशिल्ले. ते अेक राष्ट्रनिर्माते- अेक नेशन बिल्डर- आशिल्ले. देशाची शक्ती आनी अशक्ती- दोनूय आंगांची पुराय जाण आशिल्ले ते नव-भारताचे अेक शिल्पकार आशिल्ले.

महात्मा गांधीं सारकेल्या अेका युग-पुरुषाच्या प्रभावांत येवनूय जवाहरलाल स्वतंत्र प्रतिभेचे आनी स्वतंत्र प्रज्ञेचे मनीस आशिल्ले.

हाका अेक कारण आसा-

जवाहरलाल अितिहासाचे अेक गाढे जाणकार आशिल्ले.

केन्ना खंय कितें घडलें हें सांगपी अितिहासकार संवसारांत जायते मेळटले. पुणून जें घडलें तें कित्याक लागून घडलें- खंयच्या अंतःप्रवाहांनी तें घडोवन हाडलें हें सांगपी अेकाददुकलोच कोण पळोवंक मेळटलो. जवाहरलालांनी संवसाराचो अितिहास वरयला- 'ग्लिम्पेस ऑफ वर्ल्ड हिस्टोरी' ह्या नांवान तो अुजवाडा आयला. आयज मेरेन आमकां 'वर्ल्ड हिस्टोरी' -संवसाराचो अितिहास म्हूण प्रोफेसरांनी येरोपाचोच अितिहास शिकयल्लो. जवाहरलालांनी वरयल्ल्या ह्या पुस्तकांत आमकां येरोपच्या अितिहासा वांगडा ताचो समांतर असो भारताचोय अितिहास वाचूंक मेळटा. चिनाचोय मेळटा आनी अरब देशांचोय मेळटा. पुराय संवसाराचो अितिहास अेकाच वांगडा-जो हेर खंयच वाचूंक मेळना- येव. जो. वेल्साच्या गाजिल्ल्या 'द आथुटलाअिन् ऑफ हिस्टोरी' तूय जो येवंक पावूंक ना, तो आमकां ह्या 'ग्लिम्पेस ऑफ वर्ल्ड हिस्टोरी' पुस्तकांत बारकायेन मेळटा.

येरोपांत सोक्रेटिस खंयच्याय पेडार बसून लोकांक चिंतूंक शिकयतालो त्याच काळार हांगा भारतांत बुद्ध आपणाल्या 'कल्याण धम्मा' चो प्रचार करीत भोंवतालो आनी चिनांत कोन्फुत्सू त्याच वेळार लोकांक नीतिशास्त्र शिकोवपांत गुल्ल आशिल्लो- हें चित्र आमकां ह्याच पुस्तकांतल्यान पयलेच फावट पळोवंक मेळ्ळां. जवाहरलालांनी 'यत्र विश्वम् भवति अेक नीडम्' पुराय जग जशें कितें अेका घोंटेरांतूच आशिल्लेवरी पळेल्लें.

जग अेक, जगाचे प्रस्न अेक- अेकामेकांकडेन जोडिल्ले- ही आंतर-राष्ट्रीय नदर a global view आमकां राष्ट्रवादी जवाहरलाल नेहरूनूच सगळ्यांत पयलो दिल्या- ही लक्षांत दवरपा सारकी ग ल.

आमचो हो भारत देश म्हळ्यार हजार प्रस्नांची अेक प्रयोग-सळ. देशांत आयज जितलेय प्रस्न अुपरामून वयर आयिल्ले दिश्टी पडटात- मागीर तो हिन्दू मुसलमानांचो प्रस्न जावं, हिन्दू शिखांचो जावं, बिहारी-बंगाल्यांचो जावं, अुत्तर दक्षिणेचो जावं, जाती जातीं मजगतचो जावं, वा भाशां भाशां मजगतचो जावं- सगळे आमच्या पांच हजार वर्सांच्या अितिहासान निर्माण केल्यात. खंयचो प्रस्न खंयच्या कारणांक लागून- खंयच्या अैतिहासिक अंतःप्रवाहांक लागून- निर्माण जालो हाचो सोद जवाहरलालांनी आपणाल्या 'डिस्कवरी ऑफ अिन्डिया' ह्या दुसऱ्या पुस्तकांत घेतला, मोहन जो दडो पसून मोहनदास गांधी मेरेनच्या पांच हजार वर्सांच्या आमच्या अितिहासांत केन्ना कितें घडून आयलें, घडून आयलें तें कित्याक घडून आयलें -तें आमकां ह्या पुस्तकांत वाचूंक मेळटा. भारताच्या सगळ्या- राजकी सामाजिक, सांस्कृतिक- आंगांचो हे तरेचो संपूर्ण अितिहास आमकां दुसऱ्या खंयच्याच अेका पुस्तकांत वाचूंक मेळना. हो भारतांत जावन गेल्ल्या राजांची, तांचे धोशेचो वा झुजांचोच फकत अितिहास न्हय. हो भारतीय लोकांचो अितिहास- तांचे संस्कृतायेचो, शक्ती-अावतींचो, तांच्या हावेसांचो आनी अुत्कर्षाचो, तांचे निर्शेणेचो आनी खर्शेणेचो अितिहास.

अतिहासांत कोणाक खंयची सुवात फावता हें जवाहरलालां अितलें दुसऱ्या कोणाक कळूंक ना.

अेक देख दितां- शंकराचार्यांची.

भारतीय अतिहासाच्या आयजवेरच्या सगळ्या पुस्तकांनीं शंकराचार्यांचो अुल्लेख अद्वैत वेदान्ताचे आचार्य ह्या रुपांतूच चडसो जाला. तांकां वल्लभाचार्य, रामानुजाचार्य, मध्वाचार्य हांचे सार- केल्या 'आचार्या'चे पंगतीकूच सगळ्यांनी वसयल्यात.

पुणून शंकराचार्य निखटे अद्वैत वेदांताचे आचार्य नाशिल्ले. अेक राष्ट्र-संघटकूय आशिल्ले. बुद्धा उपरांतच्या काळांत- वेगळ्या वेगळ्या आक्रमणांक लागून, तशेंच हेर जायत्या कारणांक लागून- भारतीय समाज विस्कळीत जावन पडिल्लो. तेत्तीस कोटी देव-देवतांचे अुपासनेक लागून तेत्तीस कोटी पाकिस्तानांनी वांटून गेल्लो. पंचायतन-पूजा सुरू करून, भारताच्या चार कोनशांतल्या चार धामांची यात्रा करपाचो नेम हिंदूंक घालून दिवन शंकराचा- र्यांनी विस्कळीत हिन्दू समाज अेका सुतान गुथून काडिल्लो. जवा- हरलालांचे नदरेक शंकराचार्यांच्या अद्वैत वेदान्त परस तांगेलें हें राष्ट्र संघटनेचें कार्य म्हत्वाचें दिशिल्लें. डिस्कवरी ऑफ अिन्डिया अेकूच हें भारतीय अतिहासाचें पुस्तक जातूंत शंकराचार्यांक फाव- ताली ती अैतिहासिक सुवात मेळूंक पावल्या.

अतिहासांत कितें अुरता ? अजिठ्यांतलीं चित्रां अुरल्यांत, वेरुळांतलें शिल्प अुरलां, मदुरेंतलें मीनाक्षीचें देवूळ अुरलां. आग्न्यां- तलो ताजमहाल अुरला. महाभारत अुरलां. कालिदासाचें शाकुंतल अुरलां. शूद्रकाचें मृच्छकटिक अुरलां. भर्तृहरिचीं तिनूय शतकां अुरल्यांत- हें जें कितें अुरलां तें ज्या काळार निर्माण जाल्लें त्या काळांर कोणाची ना कोणाची राजवट चलतालीच जावंक जाय. कोणाची चलताली, सोदचें पडटा. हे राजा कोणूच अुरुंक नात. सगळे अतिहास-जमा जातात. अुरलां फकत तांच्या काळार जें निर्माण जाल्लें तें. अुरता फकत जें काळा पेल्यान गेल्लें आसता तें- जें **Timeless**- कालातीत आसता तें. गोंयचे मुक्तिचें शताब्दी वर्स जेन्ना येतलें आनी फाटल्या शंबर वर्सांत गोंयांत कितें निर्माण जालें हाचो हिशोब जेन्ना ते मुस्तीतले लोक घेवंक वसतले तेन्ना अेकाद दुकली कविता अुरिल्ली तांकां मेळटली, अेकदुकलें गीत मेळटलें, अेकादुकलें चित्र वा शिल्प मेळटलें- घडये अेकाद दुकली कथा, नाटक वा पुस्तक अुरिल्लें दिश्टी पडटलें. लाखांनी, कोटींनी रुपये खर्च करून बांदून काडिल्ले रस्ते अुरचे नात. (ते वर्सांन वर्स पाव- सांत व्हांवन वतात) कोटयांनी रुपयांची सब्सीडी दिवन अुवे केले कारखाने अुरचे नात. (ते जल्मा येना फुडें सीक जातात) अबजांनी रुपये खर्च करून उबे केले पूल अुरचे नात. (ते पंदरा पंदरा वर्सां भितरूच मोडटात, कोसळटात.)

अुरतलें फकत संस्कृतायेच्या मळावेलें कितें.

' हांव सायबा पलतडीं वयतां ' ही देखणी अुरल्या, कुंडे कुस्कु- राची काणी अुरल्या- सांस्कृतिक दायज म्हूण अुरल्या.

अतिहासाकडेन पळोवपाची ही सांस्कृतिक नदर जवाहर- लालांत आशिल्ली. हाचें कारण-

ते खासा अतिहास घडोवपी अेक राष्ट्रपुरुस आशिल्ले.

अतिहासांतली आपणाली सुवात ते बेसवरी जाणा आशिल्ले. पांच हजार वर्सांच्या अतिहासांत ह्या देशांत जे व्हडांत व्हड लोक जावन गेले तांचे परस आपूण खंयच अुणो पडूंक जायना- तांचेपरस व्हड न्हय, तरूय, अुणेपुरें तांचे अितलें तरी आपणालें कर्तृत्व आसूंक जाय- अशोका उपरांत लोकांनी आपणालेंच नांव घेवंक जाय- हे तरेची अेक म्हत्वाकांक्षा- तांणी तोंडान केन्ना अुक्तावन दाखयल्ली नासली तरी- मनांत बाळगिल्ली आसूंक जाय. तशी तांणी ती बाळगिल्ली आसली जाल्यार ती स्वाभाविकूच म्हणूंक जाय.

अितलें निश्चितपणान सांगूंक येता : जवाहरलालजींच्या आयुष्यांतलो खिणान खीण नवो भारत घडोवपाच्या वावरांत जागरूकपणान खर्चला- आपूण जें कितें करतां तें अतिहास घडोवपाचेंच काम करतां ही जागरूक जाण तांणी सदांच दवरल्या.

ह्या संदर्भांत ' जवाहरलाल आनी गोंय ' ह्या विशयाचेर बरयतना गोंयांकडेन तें खंयचे नदरेन पळेताले, गोंयकारांकडल्यान ते कसली अपेक्षा बाळगिताले तें, सगळ्यांनी जाणा जावन घेवपाची गरज आसा.

गोंय पुर्तुगेजांच्या शेकातळा चारशीं पन्नास वर्सां आनी तेवीस दीस अुरलें हो अेक फॅक्ट-अेक वस्तुस्थिती.

पुर्तुगाला संबंदान जवाहरलालांच्या मनांत व्हडलोसो आदर आशिल्लो, अशें दिसना. संस्कृतायेचे नदरेन व्हडलोसो नांव घेवपा सारको हो देश अशें तांकां केन्नाच दिसलें ना- जवाहरलालांची गजाल सोडुंया, येरोपाकूय केन्ना पुर्तुगाल येरोपशें दिसलें ना. पिरिनीम पर्वता पेले कडलो वाटार आफ्रिकेचो- फकत जिब्राल्टाराचे खाडयेक लागून आफ्रिकेचो अेक वांटो येरोपाक दसला म्हूण ताका येरोपाचो वांटो म्हणपाचो, हे तरेचो अेक समज येरोपांत सगळे- कडेन पळोवंक मेळटा. अेक खरें, सामुद्री मानस **Oceanic mind** आशिल्ल्यान पुर्तुगालाच्या लोकांनी येरोपांतल्या वसाहतवादी म्हत्वा- कांशा आशिल्ल्या देशांक संवसारांतल्या वेगळ्या वेगळ्या खंडांमेरेन वचपाची वाट मेकळी करून दिल्ली. हें अेक योगदान सोडीत जाल्यार येरोपाचे संस्कृतायेंत पुर्तुगालान व्हडलिशी कसलीच भर घालूंक ना. पुर्तुगालाकडेन संवसाराक दिवपासारकें कितेंच ना- पुर्तुगालाविशींची ही प्रतिमा येरोपांतल्या विचारवंतांच्या दोळ्यां- मुखार अुबी आशिल्ली तीच जवाहरलालांच्या दोळ्यांमुखार आशिल्ली, अशें म्हणूं येता. जॉन गुथरान आपणाल्या ' अिन्साअिड आफ्रिका ' ह्या पुस्तकांत मोझांबीकचें वर्णन करता आसतना अेका अिग्रजाचें पुर्तुगेजांविशींचें मत दिलां : **They are not only backward but are also proud of their backwardness**- ते निखटे मागाशिल्ले वा रानवटीच न्हय, तर तांका आपणाल्या ह्या रानवटीपणाचो मोटो अभिमान, अशें म्हळां. जवाहर- लालजींचें पुर्तुगेजां विशींचें हें मत आशिल्लें, अशें म्हणूं येता.

पुणून, पुर्तुगेज कशेय आसले, तरूय गोंयचेर तांचो साडे चारशीं वर्सां आनी तेवीस दीस शेक चल्लो ही वस्तुस्थिती तांणी केन्ना

दोळ्यां आड केली ना. अश्या वर्सांच्या संपर्काचो गोंयकारांच्या भाव- जीवनाचेर, बरो वायट, कितें ना कितेंय, परिणाम जाल्लो आसुंकूच जाय, ह्या अतिहासिक तथ्याची अवेखणी वा अपेक्षा करप समा जावचें ना- फाल्यां गोंय स्वतंत्र जातलें आनी भारताक येवन मेळटलें तेन्ना चार शतमानांच्या ह्या संस्कारांची- गोंयच्या वेगळेपणाची कदर करूच- ताका भितर घेवचें पडटलें हें ते जाणा आशिल्ले. गोंय जेन्ना स्वतंत्र जावन भारताक मेळटलें तेन्ना भारताचें गोंयां विशिंचें धोरण कितें आसतलें, हें तांणी १९५४ तल्या १५ आगष्टाक म्हळ्यार गोंय स्वतंत्र जावच्या सात साडे सात वर्सां पयली लोकसभेंत विशद केल्लें. तांतूंत गोंयकारांक कसलीं कसलीं स्वातंत्र्यां मेळटलीं हें सांगता आसतना गोंयकारांक गोंय जें भारतांतल्या हेर प्रदेशां परस वेगळें दिसता- तशें तें आमकां सगळ्यांक दिसताच- किरिस्तांवांकूच न्हय, हिन्दुकूय दिसता- आयजूय दिसता- हे भावनेची कदर करतले हेंय आश्वासन तांणी दिल्लें. *the sense of territorial group which history has created will be respected* ' इतिहासान जी एका भूंयप्रदेशाच्या लोकसमुहाची विशिश्ट भावना निर्माण केल्या तिचो आमी आदर करतले.' अशें तांणी म्हळें.

दोन वर्सां उपरांत १९५६ त जूनाचे ४ तारखेर मुम्बयंत गोंयकारांचा अक व्हडलो रॅली जाल्ली. तातूंत तांणी 'गोंय आमी वेगळें कित्याक दवरतले' हें समजावन सांगिल्लें. पाण्डिचरीची देख दिवन तांणी म्हळें- 'आमच्यांनी हाचे पयलीं कसलीच आडखळ नासतना पाण्डिचरीक मद्रास राज्यांत विलीन करूंक जातालें वा हे फुडें करूंक जाता. पूण आमकां तें तशें करपाचें ना. इतलेच खातीर की आमकां पाण्डिचरीचें विशिश्टपण राखपाचें आसा. थंय जे तरेची फ्रेंच संस्कृताय वाडूंक पावली ती आमकां राखून दवरपाची आसा. तशेंच थंयची फ्रेंच भाशा. आमी थंयच्या लोकांक तांकां मानता तशें चलपाची मेकळीक दिल्ली आसा. ह्या आमच्या धोरणांत आमी कांयच फेर करपाचे नात. थंयच्या लोकांक तें नाका ह्याच एका कारणाक लागून आमी हें धोरण आपणायलां अशें न्हय, जाल्यार आमकांच तें तशें केल्लें जाय. फ्रेंच भास आनी संस्कृताय हांचें एक केंद्र भारतांत आसचें अशें आमकां दिसता. हांगा कसलीच सक्ती ना. तशेंच खंयच्याय राज्यांत वा जिल्ह्यांत ताचें विलीनीकरण ना. जोमेरेन थंयच्या लोकांक जाय पडटलें तोमेरेन लोक आपलें वेगळेपण राखतले.'

'म्हणटकच हांगा आमकां ही एक बेस बरी देख आसा की फुडें वेळ येतलो तेन्ना ती गोंयाकूय लागू करूंक जातली'

'आमकां दिसता की गोंयची अस्मिताय ही राखचीच पडटली.'

१९६१ त- गोंय स्वतंत्र जाले उपरांत आठ दिसांनी- २८ डिसेंबराक नवे दिल्लींत तांणी अक प्रेस कॉन्फरन्स घेतिल्लें आनी तातुंतूय 'गोंय आपणालें विशिश्टपण राखून दवरतलें आनी तेचभशेन धर्म, भास रुढी ह्या संबंदान आशिल्लें आपणालें संस्कृतीक व्यक्तिमत्व सांबाळून दवरतलें' अशें स्पश्ट म्हळें.

१९६३ ते गोंयांत आयिल्ले. २२ मेक पणजेंत अक व्हडली रॅली

जाल्ली. थंय - 'आमकां दिसता आनी आजमेरेन आमकां दिसत आशिल्लें की गोंयाक एक आगळेंच व्यक्तिमत्व आसा. आनी तें ना करपाखातीर कसलेय प्रयत्न करप म्हळ्यार ती वायट, दुखाची आनी लजेची गजाल जातली. हे खातीर आमी थारायलां आनी ते थारावणेक आमी बांदून आसां की गोंय हें भारता अंतर्गत वेगळेंच उरतलें. हे विशीं आमकां कोणेंच वेगळे तरेन सांगपाची गरज ना. कित्याक तर ह्या संबंदान आमचें धोरण स्पश्ट आनी थीर आसा. आनी देखून ताचे आड कसलोच बोवाळ करपांत कांयच अर्थ ना.' अशें स्पश्ट अुतरांनी सांगिल्लें.

परतें, तांगेले तेच भेटींत २५ मे क तांणी पणजे अक प्रेस कॉन्फरन्स घेतिल्लें तातुंतूय 'म्हाका खात्रीन आनीनिश्चितपणान दिसता की गोंयच्या लोकांनी एक वेगळोच घटक म्हूण रावपांतच तांचें हीत आसा. ताका तें तशें दवरप गरजेचें आनी फाव तशें जाल्ल्यान, म्हाका दिसता ताका वेगळेंच दवरचें' अशें म्हळें.

हांवें सुरवातेक म्हळें- जवाहरलाल निखटे प्रधानमंत्री नाशिल्ले - प्रधानमंत्री परस अदीक कितें तरी आशिल्ले - ते नव भारताचे अक शिल्पकार आशिल्ले - अक nation builder आशिल्ले.

'लोकांक जाय तें जातलें, लोकांक जाय तें आमी दितले - लोकांक जाय जाल्यार गोंय आमी महागड्यांत घालतले' अशें तांच्या तोंडांतल्यान - ते democrat आसुनूय - डिमोक्रेटांत व्हडांत व्हड democrat आसुनूय - तांच्या तोंडांतल्यान असलें कितेंच भायर सरूंकूच पावचें नाशिल्लें. राष्ट्र निर्मातो पसरकारी वृत्तीचो नामना - तो लोकांक जाय तें केन्ना दिना. तो दोतोर सारको आसता - कोडू जाल्यार कोडू, पुणून दुयेंतीक बऱ्याक पडटलें तेच तरेचें वखद तो दिता. गरज पडल्यार, अत्यंत कठोर जावन काळीज घट करून तो दुयेंतीचें पोटूय कातरता - सर्जरी करता.

जवाहरलाल जिका sense of territorial group म्हणटात तिका आयचे भाशेंत आमी प्रादेशिक अस्मिताय म्हणटात. ती सगळ्यांत आसता - बंगाली लोकांत आसा. पंजाबी लोकांत आसा. महाराष्ट्रीय लोकांत तर सगळ्यांत चड आसा. प्रादेशिक अस्मितायेंत वायट कांय ना. सगळ्यांक प्रादेशिक अस्मितायूच पोसवण दीत आयल्या. सगळ्यांचीं मुळां हे अस्मितायेंत आसतात. सूर, तुलसी, मीरा, तुकाराम, ज्ञानेश्वर, बसवेश्वर - तें कित्याक, विश्वमानव म्हूण जे विख्यात जाल्ले ते रवीन्द्रनाथ लेगीत प्रादेशिक अस्मितायेल्यानूच वयर सरिल्ले. ही प्रादेशिक अस्मिताय जेन्ना राष्ट्रापरस व्हड जाता - अति-राष्ट्रीय वा महा-राष्ट्रीय जाता - तेन्नाच हुसको करचो पडटा. ती विस्तारवादी जाता. गोंयकारांक गोंय संवसारांत सगळ्यांत सुंदर, धर्तरे वयचो सर्ग दिसता जालें तरूय ताच्यांत विस्तारवादी अस्मिताय ना. कारवार, जें शंबर टक्के गोंय - वा म्हणुंया, वेगुलें मालवण जें खरेपणानशींच गोंय, तें गोंयांक दसोव्या म्हळ्यार, गोंयकार 'च्ये च्ये च्ये' ते आसात थंयच बरे आसात, आमकां नाकात 'अशें अका ताळ्यान म्हणपाक लागतात ही लक्षांत दवरपासारकी गजाल. गोंयकारांक फकत

Vocational Training Programme of RURAL DEVELOPMENT AGENCY-GOA

Rural Youth in the age group of 18 to 35 years are imparted training in vocational courses with the main aim of giving them self-employment.

The courses in which the training is given are :

- 1) Automobile mechanic including driving and repairs and maintenance of farm machinery.
- 2) Welder, turner, fitter and machinist courses.
- 3) Wireman, carpentry, masonry and plumbing courses
- 4) Nursery, typewriting etc.
- 5) Crafts like doll making, fibre work, batik printing, wall hanging, carpets, tailoring, embroidery etc.

These courses are conducted round the year. The trainees are paid stipend at the rate of Rs. 200/- per month and tool kit worth Rs. 500/- is supplied free of charge to each trainee on completion of training. Further, to start self trade/business an amount upto Rs. 20,000/- is given out of which Rs. 3000/- is subsidy and the balance as bank loan.

For further details, contact the nearest Block Development Officer or the office of Rural Development Agency-Goa.

ISSUED BY :

Rural Development Agency, GOA.

गोंयच. जाय. तें 'तांचें' अरुंक जाय- ही जी गोंयकारांची गोंया-विशिची निष्ठा तिचीय कदर जवाहरलालांक आशिल्ली. गोंयकारांचे हे भूंयनिष्ठेक वेर वचूंक जायना अशें ते म्हणटाले. देखून, गोंय महाराष्ट्रांत घालचें म्हूण, जेन्ना कांय जाण मोट्यामोट्यान आड्डूंक लागले तेन्ना तांकां 'हें कितें चल्लां' तेंच कळना जालें. २० मे १९६८ ह्या दिसा श्री. निर्जलिगाप्पा हांकां बरयल्ल्या अेका पत्रांत ते म्हणटात: 'आनी म्हाका खऱ्यांनीच समजना की गोंयांसंबंदान म्हैसुरांत जावं महाराष्ट्रांत इतलो हो बोवाळ कित्याक? हे संबंदान हांवें अखेरचें सांगिल्लेंच आसा की गोंय हें वेगळेंच उरतलें आनी तें ह्या दोगांमदल्या खंयच्याच राज्यांत विलीन जावपाचें ना.'

२२ मे १९६३ ह्या दिसा पणजेंतले विराट सभेंत तांणी गोंय वेगळेंच अुरतलें हें सांगतना विचाल्लें. 'आनी गोंय ह्या वा त्या राज्यांत विलीन करपासंबंदान अशी ही इतली उत्कंठा कित्याक लागूंक जाय तेंच समजना. आपणाक जाय ते भशेन, भारत राष्ट्राचे चौकटेंत रावून गोंयाक आपली उदरगत सादूंक येता आनी भारताची गिरेस्तकाय वाडोवपाक आदार दिवं येता.'

गोंयकारांक कितें जालां तें जवाहरलालांक समजच नाशिल्लें. गोंय कितल्याश्या शेंकड्या अुपरांत स्वतंत्र जालां- भारताक येवन मेळ्ळां- आतां ताणे आपणाक जाय तशी, आपणाल्या संस्कारांक धरून, वाड करची अशें आपूण सांगता आसतना- तुमचे हे स्वाभाविक वाडीक कसलीच आडखळ येवंक दिवचो ना अशें आपूण आश्वासन दितां आसतना- 'नाका, आमकां गोंय आमच्या हातांत अुरिल्लेंच नाका, भारताच्या नकाशाचेर ताचें नांव लेगीत अुरिल्लें नाका... आमकां महाराष्ट्रांत घालून अुडयात .. गोंयकार हें आमचें रूपूच विरगळावन ना करून अुडयात ' अशे तरेची मागणी हे कशे करतात, हें तांच्या लक्षांतूच येनाशिल्लें. 'अजीब है गोवाके लोग' हें जें तांच्या तोंडांतल्यान वाक्य भायर सरिल्लें तें ह्या संदर्भांत. 'असले विविन्न लोकूच आपणे खंयच पळले नात' हो अर्थ ह्या वाक्याचो. खरेपणानशी भिकेचे दुवाळे लागिल्ले असले लोक संवसारांत खंय आसचेय नात.

जवाहरलाल democrat. पुणून कुड्डे न्हय. सत्याच्या पक्षांतले. म्हळ्यार, शंबरांतले णव्याण्णव लोक सांगतात, मागतात तेंच खरें वा बरें आसतलें अशें न्हय, तो जो शंबरांतलो अेकलो विरोध करता तो जें सांगता वा मागता तेंच खरें आनी बरें आसूं येता अशें दिसलें जाल्यार ह्या अेकल्या फाटल्यान खंबीरपणान अुबे रावपी डोळस डेमोक्रेट आशिल्ले.

जवाहरलालांनी गोंयच्या विलीनीकरणाचो अखेर मेरेन विरोधूच केला. गोंयच्या विलीनीकरणवाद्यांनी महाराष्ट्राच्या आधारान- चड करून यशवंतराव चव्हाणां सारकेल्या जवाहरलालजींच्या सांगात्यांच्याच आधारान- गोंयांत रान पेटयलें आनी पयल्योच ज्यो वेंचणुकी आयल्यो तांतूंत जवाहरलालजींच्या लोकांक हारयले. तांगेली डेपोझिटां लेगीत जप्त जालीं. तरी आसतना-

'गोंयचें महाराष्ट्रांत विलीनीकरण' हे विशीं म्हजे

जाग : आगस्ट १९८९

विचार वेंचणुकां पयलीं आशिल्ले तशेंच आसात. वेंचणुको जाल्ल्यो आसल्यो तरी गोंयचें विलीनीकरण करप समा जावंचें ना अशेंच म्हाका दिसता.'

- हीं अुतरां तांच्या तोंडांतल्यान भायर सरिल्लीं. जानेवारी २, १९६४ ह्या दिसा श्री. पु. काकोडकार हांकां बरयल्ले अेके चिटयेंत तांणी हें स्पष्ट केलां.

खरें म्हळ्यार, जवाहरलाल आमच्या अर्दान आमात म्हणपाचें स्पष्ट जातकूच विलीनीकरण-विरोधी सगळ्या गोंयकारांनी तांचे फाटल्यान अुबे रावन- तांगेल्या काँग्रेस पक्षांत भितर सरून- तांगेले हात घट करपाचे. पुणून-

हांगा अेक मोटो 'पुणून' आसा.

ह्या विलीनीकरण विरोधी गोंयकारांक अेक अत्यंत अहंमन्य vain egoistic अशें नेतृत्व मेळ्ळें. विलीनीकरणवाद्यांच्याच खास्सा भावांचें. तांचे अितल्याच कुड्ड्या लोकांचें. आपणाले अिश्ट कोण आनी दुस्मान कोण हें ह्या नेतृत्वाक बळखूंक लेगीत आयलें ना. आयजूय ते तशेच अुल्ल्यात. अजुनूय तांकां आपणाले खरे अिश्ट कोण आनी बेगडी अिश्ट कोण तें वळखूंक येना.

हांणी महाराष्ट्रवादी लोकांचें ल्हवेक लेगीत हात लावंक ना. जवाहरलालांच्याच लोकांक वेंचणुकेंत हारोवप हेंच अेक कतृत्व करून दाखयलां.

परिणाम : सतरा वर्सा गोंयांत आमकां महाराष्ट्रवादी राज्य सोसचें पडलें आनी ताणे गोंयची बुन्यादूच वांकडी घाली.

जवाहरलाल जिका गोंयची separate identity म्हणटाले ती खंयची आशिल्ली?

पुर्तुगेज? ना म्हणून नज. पुणून गोंयचे अस्मितायेचें तें अेकच अेक आंग-तेंच तिचें खरें आंग असो जो कांय जाणाचो समज आसा तशें तांणी केन्ना म्हणूंक नाशिल्लें. पॉडिचरीक जसो Centre of French language and Culture तांकां जाय आशिल्लो- पॉडिचरीच्या लोकांक जाय म्हूण न्हय, भारताक जाय म्हूण जाय आशिल्लो, तसोच Centre of Portuguese language & Culture तांकां जाय आशिल्लो. गोंयकारांक जाय म्हूण न्हय, भारताक ताची गरज आसा म्हूण.

वसाहतवादाचें यग सोंपलां- गोंय स्वतंत्र जाल्ल्या फुडें- आयज तर फाल्यां, केन्नाय तरी, आंगोला, मोझांबिक, गिने, काबु वेर्द बो पुर्तुगेज वसाहतीय स्वतंत्र जातल्यो- स्वतंत्र जातकूच त्यो विकासाचे वाटेन वाटचाल करपाक लागतल्यो- आनी तेन्ना आधार खतीर त्यो पुर्तुगाल वा हेर खंयच्याय येवरोपी देशा परस चड भारताकडेन पळेतल्यो हें ते जाणा आशिल्ले. त्यावेळार पुर्तुगेज जाणा जाल्ले दोतोर, अंजनेर आनी हेर तरेचे तज्ज्ञ वैज्ञानिक भारताकडेन आसले जाल्यार तांकां आधार दिवपाक भारताक सोंपे जातलें अशें तांकां दिसतालें.

पुर्तुगेज वसाहती स्वतंत्र जातकूच ह्या सगळ्या वसाहतींची सरकारी भास पुर्तुगेजूच आसतली हेंवूय ते जाणा आशिल्ले.

गोंय- स्वतंत्र जातकूच- हांगां पुर्तुगेजीची अुपयोगिता अुणी जासलीच आशिल्ली. राजकारभारांतली ती वतलीच आशिल्ली. अितलेंच न्हय, तर जे, पुर्तुगेज भास घरांत अुलयत आयिल्ले तेवूय ती अुलोवपाची सोडून दितलेच आशिल्ले. तरी आसतना पुर्तुगेज आमी खंय तरी दवरुंक जाय आशिल्ली. निदान, आल्यांस फ्रांसेस जसो फ्रँच भाशेचो प्रचार देशभर करीत आसा- वा म्हणूया, मॅक्समुल्लर भवनां जर्मन भास सगळेकडेन शिकयत आसात, तशे तरेची अेक संस्था हांगा अुबी करून- वा I. M. B. सारकेले, आशिल्ले अेके संस्थेक प्रोत्साहन दिवन- आमी दिल्ली, मुम्बय, कलकत्ता, त्रिवेन्द्रम, चंदिगढ सारकेल्या सुवातांनी पुर्तुगेज शिकोवपी केन्द्रां अुबी करुंक पाविल्ले तर भारताच्या- आफ्रिकी लोकांच्या विकासाक हातभार लावपाच्या वावरांत आमी बऱ्यांतलें बरें योगदानूय दिवंक पावतले आशिल्ले.

पुणून जवाहरलालान आमचेपसून ज्यो अुमेदी बाळगिल्ल्यो तांतली खंयचीच आमी पूर्ण केली ना, तशी हिंवूय केली ना. स्वतंत्र गोंयांत सुरवेक स्वतंत्र गोंयवादी सत्येर आयले नात. स्वतंत्र गोंय- विरोधी आयले. तांणीं गोंय स्वतंत्र जावचें म्हूण कितेंच करुंक नाशिल्लें. ज्या वेळार मोर्तेर स्वा. सैनिकांक मारतालो, बडयतालो त्या वेळार हे ताका पाटर्णो दिताले तें तांच्या मनाक खातालें जावंक जाय. सत्येर येना फुडें ते अति राष्ट्रवादी-राष्ट्रवाद्यां परसूय ब्हडले जाले. आनी जशे पुर्तुगेजांचे हांगासल्ले थंयसल्ले पुनळे काडून तांणी अुडयले तशी पुर्तुगेज भासूय ना करून अुडयली.

अेक I. M. B. झरतमरत चलता. तोय कसो बंद करचो हाच्यो तजविजो चलतात म्हूण आयकतां.

गोंयचे वेगळे अस्मितायेचें हें पुर्तुगेज आंग- अेक आंग आशिल्लें, जें जवाहरलालजींच्या लक्षांत आशिल्लें. दुसरें आंग पुर्तुगेजांच्या संपर्काक लागून निर्माण जाल्लें- आफोंस, फेर्नान्दीन, कुलास बी कलमी आंव्यासारकें- देखणी दुल्पद मांडो तेयात्रांचें तें लक्षांत आशिल्लें. तें पुर्तुगेजांच्या संपर्कांतल्यान विकसित जाल्लें आसलें तरूय पुर्तुगाली नाशिल्लें. पुर्तुगालाक जशे आफोंस, फेर्नान्दीन, कुलास आंबे जायनात तशीं देखणी दुल्पदां, मांडे, तेयात्रां जायनात. हें गोंयचे अस्मितायेचें आंग वाडूंक जाय अशें तांचें मत आशिल्लें. तें पुसून अुडोवप सोंपें न्हय, समाय न्हय अशें ते म्हणटाले.

तिसरें आंग-जें कोंकणींतल्यान अुकतें जाला तें-

जवाहरलालांक ह्या कोंकणीच्या आंगाची पुराय जाण आशिल्ली. भाशेच्या प्रस्नांत जवाहरलाल सदांच तटस्थ रावले- खंयचेच भाशेचो पाखो तांणी घेतलो ना- भाशावादांत ते केन्ना पडले नात- असो अेक समज पातळ्ळा तो खरो न्हय.

१९३७ च्या अदमासाक तांणी अेक ल्हानशें पुस्तक बरयल्लें. The question of language नांवाचें. ते मुस्तीत देशांत अेक भाशीक वाद चलतालो : हिन्दी हिन्दुस्तानी नांवाचो. तातूंत हिन्दी आनी अुर्दू ह्यो दोन भासो- वा म्हणूया अेकेच भाशेच्यो दोन शैली - घुस्पल्ल्यो. अितलेंच न्हय तर, अेकीमेकीं आड गेल्ल्यो. 'हो विषय अदीक करून थण्डसाणेन, बुदवन्तकायेन आनी शाणेपणान

सोडोवपाचो. पूण ताका आतां तिठ्याचेर पाबयला आनी जातीय भावना ताचे भोंवतणी शबै कांडूक लागल्यात.' अशें सांगून जवाहरलाल शिणतात. आनी फुडें भास म्हळ्यार कितें आनी मनशाचे जिणेंत प्राण हाडपाचें तिच्यांत केदें सामर्थ्य आसा तें सांगून निमाणें म्हणटात :

'आनी अशें आसुनय आमच्यांनी ताचेपासून पयस रावंक जायना वा ताका ताळुंकय येना. कित्याक तर आमचे नदरेन भाशेचो प्रस्न हो अेक भोवच म्हत्वाचो प्रस्न आसा.'

जवाहरलाल हिरीरीन भाशीक वादांत पडिल्ले दिश्टी पडटात. भारतवर्षांत कितल्यो भासो आसात, स्वतंत्र भारतांत ह्या भाशांची सुवात खंयची आसतली, कितें आसतली- अग्रजी खंय खंय अुरतली आनी खंयच्या खंयच्या मळांतल्यान ती कडेक सरून खंयच्या भाशांक सुवात करून दितली-हें तांणी हे पुस्तिकेंत स्पष्ट केलां. हिन्दीवाल्यांच्या साम्राज्यवादी हावेमांचो कडक विरोध केला- आमी मराठीवाद्यांचो केला तसो- आनी हिन्दुस्तानीच्या अर्दान आपणाली सगळी शक्ती खर्च केल्या.

भास खंयचोय आसना- लोकांक जाय ती भास जातली- असलीं अर्थ नाशिल्लीं सुभाशितां शिपडावन ते ओगी बसूंक नात. अमकेंच जावंक जाय म्हूण आग्रहान मांडलां आनी तें जावचें म्हूण कितें कितें करुंक जाय हाच्यो सुचोवण्योय केल्यात. महात्मा गांधीन हे पुस्तिकेक प्रस्तावना बरयल्या आनी म्हळां- जवाहरलालाचो निबंद म्हळ्यार ह्या विशयाचेर ताणी केल्लें मोलादीक विवेचन जाल्ल्यान ती अेक म्हत्वाची देण मानूंक फाव. तांच्यो विधायक सुचोवण्यो विस्तारान दिवच्यो आसात आनी फाव तश्योच आसात. आनी तांकां तेंको दिवपाक म्हाका अनमनपाचें कांयच कारण दिसना.

जवाहरलाल भाशेच्या प्रस्नांत केन्नाच तटस्थ रावंक नात. ते पाखो घेवन झुजल्यात ...

गोंयचे भाशेच्या प्रस्नांतूय तांणी पाखो घेतला. मराठी गोंयांत चलना म्हूण ते जाणा आशिल्ले- पुणून ती खंयच्या थरांत आनी कितली चळता हेंवूय जाणा आशिल्ले. मराठी चलता जाली तरूय शिकले बगर ती कोणाक येना हें तर ते बेस बरें जाणा आशिल्ले, तांणी कोंकणीचो पाखो घेतला आनी म्हळां- 'हे तरेच्या दुसरे भाशेचेर चेपण घालपाच्या भाशीक धोरणाक वायटच म्हणपाक जाय. हे खातीर म्हाका दिसता की हांगा हेर दुसऱ्यो भासो फुलल्यो, फळ्ळ्यो तरीय कोंकणी ही सामान्य मनशाची भास जाल्ल्यान तिचेर खाशेलें ध्यान दिवपाची गरज आसा. (मे २२, १९६३-पणजेचे सभेंत.)

दुसऱ्या दिसा, मेचे २३ तारखेर, मडगांव केल्ल्या भाशणेंत तांणी परतें आपणालें हें म्हणणे स्पष्ट केल्लें. 'हांवें आयकलां ते प्रमाण मराठी सारक्यो कांय भासो हांगा घोळटुकेंत आसात. पूण सामान्यतायेन सगळे जाणात हांगा ती भास म्हळ्यार कोंकणी. आनी म्हाका दिसता की अदीक करून गोंयच्या लोकांखातीर, मेळटा ती संद प्राप्त करून शिवन तिची उदरगत सादूंक जाय.'

हाचेर आका पत्रकारान २ मेच्या प्रेस कॉन्फरन्सांत तांकां विचारलें -

‘कोंकणी जरूय लोक अलुयतान जाले तरूय ती वाडूंक ना, कांय शेंकडे जाले हांगा मराठी चलना- अितलीं वर्सां ती वाडूंक पावली ना... ती आतां कशी वाडटली?’

ह्या प्रस्नाक जवाहरलालजींनी जाप दिल्ली-

‘तुमी सांगिल्ली वस्तुस्थिती एकवेळ खरी आसत. पूण कोंकणी ही हांगच्या लोकांची उलोवपाची भास ही दुसरी वस्तुस्थिती तितलीच खरी आसा. आनी भौस उलयता ते भाशेचो मानसशास्त्रीक नदरेन एक विशिश्ट लाव आसता. तिची आसा ते परस अदीक उदरगत जावंक पावतली काय ना, सांगप कठीण. पूण लोकांच्या भावनांचीं पाळां-मुळां सोदून काडप सदांच गरजेचें आसता. आनी ताचे आड कितेंच करूंक जायना. लोकांच्या मनांत आनी मानसांत तीं पाळां खोल खोल गेल्लीं आसतात. म्हाका जाल्यार मराठी आनी कोंकणी हांचेमदीं कसलेंच वायटपण आशिल्लें दिसना. जण एकाचो पांवडो वेगळो आसा. पूण भौस उपकारायता ती भास खंयची तें पळेलें जाल्यार ती कोंकणीच हें मान्य करचें पडटलें. आनी देखून तिका पालव दिवप गरजेचें थारतलें. जण एकान कोंकणीक आदार दीत आनी तिची उदरगत सादीत जाल्यार भौस तितलेच गतीन मनान लागसार येवंक पावतलें हें आनीक सांगूंक नाका.’

ते फुडें म्हणटात-

‘अधिकृत हुकूम काडून कितें बरे लेखक तयार जायनात. ते निर्माण जावंक पावतात तुमी तशें वातावरण तयार केलें जाल्यार. तशें तें वातावरण आसलें जाल्यार बुद्दीमान लोक ताचो फायदो घेतात. तेन्ना मोल आशिल्ल्यो गजाली वगडावंक उपकरा ना. तांका प्रोत्साहन दिवंक जाय.’

लोकसभेंत जेन्ना बॅ नाथ पैन ‘कोंकणी ही भास न्हय, ती मराठीची अेक बोली अशें भांडारकर, प्रिंसेपन, प्रियोळकर बी सगळे विद्वान म्हणटात अशें म्हळ्ळें तेन्ना जवाहरलालांनी जाप दिल्ली तीय लक्षांत धरपा सारकी. तांणी म्हळ्ळें ‘हय, म्हाका

खबर आसा तें पूण हांव हेंय जाणां की ह्या विशयाचेर सगळेच तज्ज्ञ एका मताचे नात. भारत सरकाराचें मत सांगतलो जाल्यार तें कोंकणीक एक भास मानता.’

म्हळ्यार कोंकणी मराठी वादांत जवाहरलाल तटस्थ रावूंक नात. तांणो पाखो घेतला. कोंकणीचो पाखो घेतला. कोंकणी बायां भाशेनूच ते अलुयल्यात.

म्हाका केन्ना केन्नाय दिसना-

जवाहरलाल आशिल्ले तेन्ना आमी तांचे फाटल्यान थीर अुबे राविल्ले-तांणी आमचे कडल्यान ज्यो अुमेदी वाळगिल्ल्यो त्यो आमी पुऱ्यो करूंक पाविल्ले-तांचे हात आमी घट केल्ले जाल्यार-

कोंकणी खातीर आमकां झुजचें पडलें तशें पडटलें आशिल्लें न्हय?

स्वराज्या अुपरांतच्या तीन पिळग्यांचें रगत जें आटलां तें आटोवचें पडटलें आशिल्लें? म्हाका अेकूच जाप मेळटा-

‘ना. आमी तांचे हात घट केल्ले जाल्यार भारतीय संविधानांत गोंयचो आसपाव ताणीं करून घेतलो त्याच वेळार-वा म्हणुंया, अुपरांत थोड्याच दिसांनी ते संविधानाचे आठवे वळेरेत कोंकणीचोय आसपाव करून घेतले आशिल्ले. मागीर आमकां साहित्य अकादेमीचे मान्यताये खातीर धडपडपाची गरज उरची नाशिल्ली. आनी राज्यभाशेखातिरूय झुजचें पडचें नाशिल्लें.

जवाहरलाल कोंकणीवादी आशिल्ले अशें म्हळें जाल्यार तांकां ल्हान केल्लेवरी जातलें म्हूण हांव तशें म्हणिना. पुणूय अेक म्हणचेंशें दिसता-

जवाहरलाल प्रधानमंत्री नाशिल्ले, गोंयचे अेक नागरिक आशिल्ले जाल्यार म्हाका खातरी आसा ते कोंकणी चळवळींत आघाडेर रावन आमचेच वांगडा झुजतले आशिल्ले.

आमकां जवाहरलालांचें म्हत्व सारकें केन्ना कळळें ना.

जवाहरलालांच्या रुपान लक्ष्मी आमकां तिबो लावपाक आयिल्ली. त्याच वेळार जिस्त आमी कणळ फुटके कपळ धुवपाक गेले.

-❧-

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिस्टारंट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची बेस वरी वेवस्ता - अँयर-कंडिशन्ड कुडिची सोय

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : रुद्रेश स. प्रभु

Directorate of Animal Husbandry & Veterinary Services, Panaji-Goa

Offers Various Programmes For Eligible Farmers Like;

1. DAIRY-FARMING
2. POULTRY FARMING
3. PIG - REARING
4. GOATERY
5. RABBIT AND DUCK FARMING ETC.

A) To improve farmers' earnings and to increase production of Milk, Meat, Eggs, Fur and other Dairy Products.

B) Improve and Augment Agricultural Products by providing Bullock for Draft Power and improve Soil Fertility by providing valuable manures from Cattle and other Livestock for their Crop Production.

Needful infrastructure is created in Goa State in the form of Veterinary Hospitals, Veterinary Dispensaries, Livestock Farms, Hatchery, Dairy Plants, Breeding Stations and Diagnostic Laboratories where Livestock Health Cover and Breeding Facilities and provided Cross Breed Calves/Heifers/Poultry by the General Public.

Avail of the facilities provided by the Department for Creating Healthy and Productive Livestock for Various Animal Husbandry Programmes, Technical Advice.

Contact the Director of
ANIMAL HUSBANDRY AND VETERINARY SERVICES.

Project Officer, Special Livestock Programmes and the Taluka Level Veterinary Officers for details of Various Programmes to improve the lot of Weaker Sections, Scheduled Castes etc.

ISSUED BY :-

**The Directorate of Animal Husbandry
& Veterinary Services,**

GOVERNMENT OF GOA
PANAJI - GOA.

इतिहासाची पाळा

काकासायबांल्यो चिटी

२० अकबर रोड

नवी दिल्ली.

२९-१-४८

प्रिय कवि,

ता. २. १. चे तुमचे अंतर्मुख पत्र आज पोहोचलें. आज रात्री मी लखनौला जात आहे. तेथे दोन दिवस राहून येथे परत येईन. ता. २ ते ५ येथे राहून वर्धावरून मुंबईला जाईन. तेथे १३ ते २१ राहून पुढे अहमदाबादला जाणार आहे.

परवां येथे श्री. देवदास गांधी आणि श्री कमल नयन बजाज मला भेटायला आले होते. 'महात्मायन लिहिण्याचा आदेश कमल नयननी बोरकरांना दिला आहे.' हें सर्व काय प्रकरण आहे असे देवदासनी विचारलें तेव्हा कमलनयननी सारा अतिहास सांगितला आणि म्हटलें की वर्तमानपत्रांत त्यांनी कांहीच छापवलें नाही. बोरकर बंधू छापवतील हें ही संभवत नाही. कर्णोपकर्णी प्रेस-वाल्यांच्या कानी गेलें असेल. महात्मायन लिहिण्याचा संकल्प बोरकरांचा स्वतःचा आहे. त्यांना हें काम निश्चित आणि निर्विघ्नपणे करतां यावें अेवढीच काळजी मी वाहिली आहे, अित्यादी.

मी ही देवदासांना तुमच्या भाषा प्रभुत्वा विषयीं दोन शब्द सांगितले.

परवां वर्ध्याला असताना कवि पुरवार भेटले होते. त्यांचा तुमचा स्नेह जमल्याचें सांगत होते. पुरवारांच्या 'पुष्पांजली' ला मी प्रस्तावना लिहून दिली आहे. 'पुष्पांजलि' गद्य काव्याचा संग्रह आहे.

मोगलांनील मराठवाडा म्हणजे महाराष्ट्राचा गाभा. शालीवाहन पासूनचा अतिहास तेथे घडला गेला. अजिंठाची चित्रकला आणि वेरुळचे मूर्तिविधान आणि दोन्हीकडील भव्य लेणी हें महाराष्ट्राचें जुने ठेवणे. अथवा संस्काराचें मूलघन आहे. केव्हांतरी आपण दोघेहि मिळून पुन्हा अेकदां त्या प्रदेशांत हिडूं. जनार्दन स्वामींच्या अभेद भक्तोचा दौलताबादवर मी साक्षात्कार केला आहे. अस्लाम आणि वेदान्त दोहोंविषयीं त्यांना सारखीच होती हें अद्वैत मला विशेष आकर्षक वाटलें.

आतां महत्त्वाचें-

'कोंकणी प्रान्ताविषयीं बेगने केलेली सूचना बरोवर आहे. पण मालवण, वेगुर्ला, सावंतवाडी आणि कारवार तालुका व

सुपापेटा याच्याहून मोठा कोंकणी प्रान्त करणे सोपें नाही हें त्यांना कळवलें पाहिजे. रत्नागिरीचे लोक सहजासहजी कोंकण प्रान्तांत येणार नाहीत. तसा प्रयत्न करणे योग्यहि नाही.

आणि हा कोंकण प्रान्तदेखील महाराष्ट्राचा उपप्रान्त म्हणून ठरला तर तें अिष्टच आहे. मात्र त्याची आंतरिक स्वायत्तता अधिक-काधिक असली पाहिजे.

फक्त गोवाच निराळा राहूं पाहील तरच त्याला अतिहासिक परंपरा आणि वैशिष्ट्य म्हणून कित्येक गोष्टी पुढें करतां येतील. प्रान्त पुरेसा मोठा करण्यासाठी अितर भाग घेतला तर अतिहासिक वैशिष्ट्य वगैरे पातळ होतें. आणि मग उप-प्रान्ताहून अधिक दर्जा मागतां येणार नाही.

कोंकण प्रान्त कर्णाटकाला जोडतां येणार नाही. कर्णाटकाच्या आजच्या स्वभावाशीं कोंकणचा स्वभाव सुरळीतपणे मिसळणार नाही. लहानसा कोंकणप्रान्त स्वतंत्र राहिला तर त्यातील कर्तबगार पुरुषांना पुरेसे क्षेत्र मिळणार नाही. पण तोच जर महाराष्ट्राचा उपप्रान्त झाला, तर त्याला सहन करावे लागणार थोडे. आणि कोंकणांतील कर्तबगार हिंदूंना आणि किरिस्तांवांना मोठें क्षेत्र मिळेल.

कोंकण प्रान्ताने प्राथमिक शिक्षण कोंकणीतच ठेवावे. जनतेशीं संबंध येणारा राज्यकारभार कोंकणीतच चालवावा. आणि अुच्च शिक्षण मराठी आणि हिन्दुस्तानीत चालवावें. हाजीस्कुलांत मराठीं मुबलक ठेवावी. दहा वर्षे ही नीति कायम ठेवून मग पुन्हां हें भाषा-कारण तपासावें. कोंकणीची शक्ति वाढली तर ती डोकें वर काढील. नाही तर मराठीला अधिक वाव द्यावा लागेल. दोन्ही गोष्टी अिष्ट आहेत.

कोंकणी आणि मराठी, दोन्ही भाषांना आपण पूर्ण वाव देऊं अिच्छितो. त्यामुळें दोन्ही पक्षांचे कडवे अभिमानी आपलेवर भाग पाखडतात. पण जवाहरलालजींनी म्हटल्या प्रमाणे जगांत केव्हां केव्हां अेकडे राहून अुच्च नैतिक भूमिका सांभाळण्यानेच शेवटीं कल्याण साधतां येतें.

आपली ही भूमिका कोंकणांतील, महाराष्ट्रांतील आणि कर्णाटकांतील लोकांपुढें स्पष्ट मांडण्याची हीच वेळ आहे.

आपण कोंकणीला मरूं देतां कामा नये. कोंकणी हीच गोव्याची तारक आहे आणि मराठी पोषक आहे. मराठी विषयींचा

आपला पक्षपात बघून ख्रिस्ती लोक साशंक आणि नाराज होतील. पण शेवटी त्यांना दिसून येतील की आपल्याशी सहकार करणेच त्यांच्या हिताचें आहे. प्रथम प्रथम त्यांना ही गोष्ट पटणार नाही. ते कदाचित आपला विरोधही करतील. आपण त्यांचेवर रागावतां कामा नये. त्यांना दूरही लोटू नये. पण पुन्हा पुन्हा त्यांना समजावून सांगावे. आपल्या या नीतिमुळेच ख्रिस्त्यांचा अधिकाधिक फायदा होणार आहे. त्यांच्या पैकीं महत्त्वाकांक्षी पण समजूतदार लोकांना आपले म्हणणे लवकर पटेल. हिन्दूसाठी निराळी नीति असूंच शकत नाही.

माझ्या पत्रांतील अवतरणांत घातलेला अेवढा भागच माझें पत्र म्हणून तुमच्या पाक्षिकांत ताबडतोब छाप. फक्त बेगचें नांव घेऊं नये. याच पत्राचें कोंकणी आणि अंग्रजी करून छापल तर तें अिष्टच आहे. वर्तमानपत्रांत देखील छाल तर अिष्ट आहे.

(२)

आजच तुमच्या नांवे वाढदिवसाची तार पाठविली आहे :
God bless your life and Poetry. Saroj joins.
Kaka. तार पाठविण्याची प्रेरणा सरोजची आहे. पण त्यांतील भावना आम्हा दोघांची आहे.

तुम्ही पाठवलेल्या दोन्ही कविता सुंदर आहेत. तुमच्या काव्यानुभूतीची खोली आतां वाढू लागली आहे.

माझें तें पत्र तुम्हाला मिळालें नाहीं त्यांत कांहींच वाओट झालें नाहीं. त्यांत अेवढीच सूचना होती कीं जीवनांत परिवर्तने होत होत जंगली महाराजांच्या अेका काळच्या अेकान्तांत योगसाधनेचा हव्यास न लागो. सेवा हीच आपली साधना. मनन हेंच ध्यान आणि अेकाग्रता हाच आपला प्राणायाम. आपल्याला जीवनयोगी व्हावयाचें आहे. जीवना व्यतिरिक्त केलेली निराळी साधना अेकांगी होतील. अुत्कट जीवन, समग्र जीवन, पारमार्थिक जीवन हाच आपला जीवन योग आहे.

‘ महात्मायना ’ चें ध्यान अखंड चालू द्या. राधाकृष्णनांचें ‘ द हिन्दू व्यू ऑफ लाइफ ’ तुम्ही वाचलेले असेलच. नसल्यास जरूर वाचा. मुंबलीला आपण भेटू शकू तेव्हां पुष्कळ बोलू. जुद्यां आणि परवां दोन दिवस आपण स्वाभाविकपणे अेकमेकांच्या सान्निध्यांत राहू. देशी तिथि प्रमाणे माझा वाढदिवस परवां २६ ला होता. त्या दिवशी मी अपुवास केला. चि. सरोज देखील गेलीं आठ दहा वर्षे माझे बरोबर असाच अपुवास करीत असते. अपुवासामुळे मन अंतर्मुख होतें आणि अेक प्रकारचा अेकान्त लाभतो. पण माझा अेकान्त विचित्र आहे. अपुवास म्हणजे देवाच्या अपु- जवळ वास करणे. पण मी त्या दिवशीं माझ्या अेकान्तांत देवाच्या बरोबर सर्व स्नेह्या सोबत्यांचा देखील सहवास मिळवीत असतो.

काकांचा सप्रेम वंदेमातरम्

दिवली

आमोरेच्या पारार बाये
मळबांत अशीं हेडू नाकात
मनाक म्हज्या पांखां लावन
दिगंतरा व्हरूं नाकात.

वाऱ्या पापया कशें सांगू ?
मोर पांखां पुरो आतां
एकली हांव आसां घरा
कूड म्हजी जागोवं नाका

चंद्रीम देवा पडटा पायां
पळैत असो रावों नाका
येतलो म्हजो राया फाल्यां
तेदना कळव करूं नाका

सवण्या बाये, वाऱ्या पापया
देश सेवेर धनी असो
आनी पापया चंद्रीम देवा
तूं लेगीत छळता कसो ?

यो रे राया सोसूं नजो
कुडीक म्हजे पेढा उजो
आनी हे कावळें अशे
घात घेयत रे म्हजो !

यो रे मोगा यो रे मोगा
एकली नजो जियोक रे.
जीण म्हजी दिवली जाल्या
कितली म्हणोन जागोवं रे ?

मिलू ल. गांधकार

— तूं मुखार आसतना जो अुलोवपाक भियेता तो तुजे फ टल्यान तुजें तासतलो हें विसरूं नाका.

० ० ०

— सुख वाडोवपाचो आनी दुख लहव करपाचो
अेकूच अपाय : मेळ्ळां तें सगळें दुसऱ्यांक वांटून अुडय.

० ० ०

साहित्य-निर्याळ

आर. रामनाथ हांची
मळबरंगमाची

— नागेश करमली

फाटलीं कांय वर्सां सातत्यान कविता बरोवपी, गोंयचे उमेदवंत तरणे पिळगेचे कवी बाब आर. रामनाथ हांचो 'मळबरंगमाची' हो पयलो वयलोच कवितांझेली. फाटल्या जून म्हयन्याच्या आरंभाकच, पयससून मोगाची पावली वाजूक लागिल्ली. अशा वेळार, अंत्रुजेंतल्या सोबीत सुंदर सैमाच्या गोपांत विसवल्या रामनाथीं ही कवितेची 'मळबरंगमाची' व्हडा दवाज्यान उजवाडाक आयली.

दर एकाचें, मागीर तो बरोवपी आसूं, कवी आसूं, चित्रीक आसूं वा शिल्पीक आसूं, आपणालें खाशेलें अशें एक भावविश्व आसता अशें मानल्यार, बाब आर. रामनाथ हाणीय आपणाल्या कवितांतल्यान आपणालेंय अशें एक शब्दरूपी भावविश्व उबें करपाचो प्रयत्न केला अशें जाणवले बगर रावना. हेर मनशांवरीच हो कवीय धर्तरेर पांय रोमून उबो आसलो तरी भोंवतणच्या जिविताचो, ताच्या विंगड-विंगड रंगरूपांचो आनी जाणविकांचो वेध घेवपाच्या प्रयत्नांत ताणें आपले आपणाकच थोडोसो वयर उबारून घेतला. आनी थंयच आपणाली 'मळबरंगमाची' रचून तो धाय दिको उत्कटतायेन निर्याळटना दिसता. हे माचयेर उबो रावन, मन जितलें उकतें करूं येता तितलें उकतें करून आनी आपणाल्या भावविश्वाची खासा आपुणच खेम घेत तो म्हणटा,

‘सूर्या, तूं म्हज्या उतरांक वेगेंत घे.’

सूर्याच्या परजळीत प्रकाशबिंबाकडेन नदर लावन राविल्लो हो कवी आपले परीन, जिवितांतल्या विविध गजालींचो सोद घेवपाक, काय प्रस्नांची जाप सोदपाक आनी कांय प्रस्नांची जाप दिवपाकय भाटापिटो करतना दिसता.

‘पावलांतले खीण नवे
पोन्ने खीण जिरयत गेले
सैमदिको झडयत झडयत
युग नवें घडैत गेले’

वा

‘म्हजे मेणवातीचो उज्वाड
ल्हवू ल्हवू फांकत चल्ला
हें सूर्यसत्य बाळ- मोडांक होलमलां’

अशे काव्यानुभव हो कवी उक्तायता तेन्ना, ताची मळबरंगमाची दिसता तितली उखलापी न्हय तर ती ताच्या काळजाचे घट

बुन्यादीचेर थिरावल्या आनी थंयसून सगळ्याचो सोद घेता अशें दिसता.

हो सगळ्याचो सोद म्हळा तो तिरायत रावन वोगीपणान घेवपाचो सोद न्हय हेंय तितलेंच खरें. कवी आपणासयत सगळ्याचो सोद घेता— नदर पावता थंय मेरेन. आनी हें सगळें करतना कविची नदर एकासारकी उजवाडाकडेन लागिल्ली दिसता. सूर्य ताचे कवितेंत परतो परतो येत रावता, आपणाली सुवात घेत रावता. एके कवितेंत कवी म्हणटा,

‘एका अचकीत खिणाक
पेटलों हांव रसरसून
तेन्ना
सूर्य काळ्या कुपांत दडलो
आनी हांव सूर्य जालों’

एकेतरेचो गूढ, उत्कट असो हो प्रकाश स्पर्शाचो अणभव. पूण कविच्या मनांत खोल रिगून बशिल्लो हो सूर्य एक वेगळोय अणभव जागयत येता आनी

‘मरणाविना
दाळ्ळें सरण
सरणाचेर
सूर्य किरण’

अशीं उतरां शिंपडावन घेता. एका अनवळखीच आवेगान आयिल्लीं हीं उतरां. असोच आनिकय एक सूर्यानुभव :

‘हे दोळे
इंगळे विखाळे
जळटा
तुका-म्हाका-समस्त-आमकां
इंगळ्यांत
एक खर दनपार
दनपार गर्भार
गर्भ एक खर प्रचंड दोळो
तो एक सूर्य गोळो ...’

सूर्याच्या खर उजवाडांत संवसाराचो वेध घेवपी उतरां जाचे गांठीक त्या कवीक मळबरंगमाचयेतळा धर्तरेर चलिल्लीं धोंगा-

बोंगा, नीत-अनीत, राग द्वेस दिसूंक नाशिल्ले तर अजापंच म्हणपाचें.
'गांव पुराय खणूंक जाय,' 'एक गांव : मरण सपनेल्लो' 'पावणी'
'सावोसा' ह्या सारक्या कवितांनी कवी खूबसो समाजीक
जाणविकेच्या थरार देंवून येता आनी आमच्यांतल्या वास्तवाक फुडो
करता.

संग्रहांतल्या हेर कवितांच्या मानान 'घर' आनी 'शारान
केल्ली एक सव्हें' ह्यो कांयश्यो दीर्घ कविता. हांतले 'घर' हे
कवितेंत कवी सुर्वेकच संगता, 'शिमिटा क्रांक्रिटाच्या रानांत
रावनूय बी म्हज्या घरार आजूनूय चंटांच आसा !' आनी इतल्यानच
सगळी कविता फुडलें सगळें आपशींच उलोवंक लागता. धव्या फुल्ल
म्हेसणांतल्या समाचेर षडिल्ले 'कृष्णदाग' ती एक एक करून मेजूंक
लागता.

'शारान केल्ली एक सव्हें' ही तर आमी आमच्याच जिविताचें
सर्वेक्षण करूंक सांगपी कविता. हे कवितेंतलें शार 'सरणावेल्यान'
उठून 'सरणाकडल्यानच' चलत रावता. आर्विल्लेपण, विकास
उदरगत, उद्येगीकरण ह्या सगळ्या मनभुलोवणे गजालींत खासा
आपणाल्या अस्तित्वाचें, अस्मितायेचें आनी आत्म्याचेंय भान दवरि-
नासतना आपणाकच होगडावन बशिल्लो मनीस हे कवितेंत
विलापतना दिसता.

मळबरंगमाचयेवयल्यान समाजीक जाणविकेचे नदरेन
भोंवताडाचो वेध घेतां घेतां बाब आर. रामनाथ सैम, माया, मोग,
लक्तुबाय हांकां सामकीच फाट करिना. मनीससभावाप्रमाण त्योय
भाव-भावना कवी मदेमदें शब्दरूप करता.

'धाय दिके मन शेणून
झडत आसा हो शिशिर
आयज मोगा घेवन यो गो
अमृताचो तू चंवर ...'

वा
'पलतडी किदचाक मोगा
थंगा गो तू कल्मेलां
आलतडी यो गो मोगा
हांगा सूर्य उदेला...

अशें कवी म्हणटा तेन्ना जिविताचेर उपाट मोग करपी जीवन
श्रद्ध कवी उलयता हें जाणवलेबगर रावना.

शेर वडाच्या पाना गो
भूयेवेल्या मना गो
काळीज उतर हाडून वठांर
सांगता तुज्या काना गो...

अशीं उतरां येतात तेन्ना 'मळबरंगमाची' अचकीत सकला येवन
अळंगपणान अंत्रुजेंतल्या पांचव्या चार सैमाच्या गोपांत शिरकल्या
कशी दिसूंक लागता. थळाव्यापणांतल्यान संवसार पळेता कशी
दिसता.

बाब आर. रामनाथ हांचो काव्यप्रवास इतले दीस सुरू

आशिल्लोच. तो आतां एका झेल्याच्या रुपान काव्यरसिकांमुखार
आयला.

'मळबरंगमाच' येर उबो रावन कवी सगळें नियाळीत
आसा. विशेष म्हळ्यार, आपणाक सोदीत आसा. दुसऱ्यांकय सोदीत
आसा. हो सोद-वेध घेवपाची जाणवीक, अणभवाची खोलाय, नद-
रेंतलें सुक्षीमपण आनी संवेदनाची तोत्रताय आनी ह्या सगळ्याक
शब्दरूप दिवप होय एक कश्टीक प्रवासच. ह्या प्रवासांत बाब
आर. रामनाथाक अजून खूब कितें गांठीक बांदीत रावचें पडटलें.
खंयचीं उतरां निजाचीं आनी खंयचीं अडेचीं हेंय निखटें उतरांच्या
मोगांत पडनासतना जाणा जावन घेवंचें पडटलें. कांय उतरांक नाद
आसता म्हणून तीं खीणभर मनाक भूल घालतात, अशें जरी आसलें,
तरी असल्या भुलोवण्यांक बळी पडनासतना, आपणाले अभिव्यक्तीची,
आपणाली खाशेली अशी वाट अदिकादीक उक्तेपणान चलपाची
तांक दर एकामदीं येवंक जाय. तीच तांक निर्मितिचें उंचेलें तोंक
गंठून दिता. बाब आर. रामनाथ हांकां हाची निश्चितच जाणवीक
आसा. आनी हाची गवाय तांचीच उतरां दितात.

'म्हजे मैफलीक
हांवेन
निकतीच सुरवात केल्या
उपकार करून
रोखडीच तू
भैरवीची फर्माईश करूं नाका ...'

कवीक आपणाले वाटचालिची, तांकीची आनी अनुभूतिच्या
विश्वाची कल्पना आसा. ह्या उक्तेपणांतच सृजनाचें खरें मर्म
आसा.

मळबरंगमाची
(कवितांझेला)
कवी : आर. रामनाथ
उजवाडावपी : अपुरबाय
प्रकाशन, वळवय
प्रकाशन वर्स : १९८९
पानां : ८० मोल रु. २०/-

— आपणाली बायल दुसऱ्याली घर.

आनी जो विनय विवेक दुसऱ्याचे बायलेक दाखयतलो
आशिल्लो तो तिका दाखय.

० ० ०

आपणा परस व्हड कोण ना अशें जे मेरेन तुका दिसतलें ते
मेरेन लोक तुका व्हड मानपाचे नात.

आपणा परसूय दुसरे व्हड अशें तुका दिसपाक लागतलें
तेन्नाच लोकाक तुजें व्हडपण कळटलें.

० ० ०

Promotion of Biogas for Rural Prosperity

Solve Rural energy problem by Installing Biogas plant

Construct new model Janata/Deenbandu being simpler in construct on; cheaper in cost and with locally available laterite Stone / Bricks, Material :-

Levy Cement on priority.

Technical advice and monetary assistance from Department of Agriculture and loan from banks.

BENEFITS :-

Gas for cooking and light.

Weed Seed free Slurry, Ready manure for agriculture.

SUBSIDY PATTERN IN RUPEES

Capacity of Plant Cu. m. of gas per day	for Schedule Caste/S. Tribes			For all other including small Marginal Farmers		
	Central Govt.	Goa Govt.	Total subsidy	Central Govt.	Goa Govt.	Total
1.	1250	+ 1000	+ 2250	1000	+ 1000	+ 2000
2.	2350	+ 1000	+ 3350	1560	+ 1000	+ 2560
3.	2860	+ 1000	+ 3860	1900	+ 1000	+ 2900
4.	2860	+ 1000	+ 3860	2140	+ 1000	+ 3140
6.	2860	+ 1000	+ 3860	2610	+ 1000	+ 3610
8.	2860	+ 1000	+ 3860	2860	+ 1000	+ 3860
10.	2860	+ 1000	+ 3860	2860	+ 1000	+ 3860

Farmers possessing cattle / poultry / piggery are requested to contact Zonal Agricultural Offices of respective Talukas and Directorate of Agriculture, Panaji to avail benefits.

Issued by :

Directorate of Agriculture

Government of Goa,
Panaji-Goa.

**चार दुस्मानांआड आमचें झूज पेटलें
आनी आमी जैतवन्त जाले.**

तांकां हारोवंक सेना उपकारा पडची नासली.

- गरिबकाय, अज्ञान, अनारोग्य आनी काळोख.
पयलीं परस कितले तरी अदीक चिवटसाणेन आमी झुजले.
सगळ्यांत पयलीं, 'समाज कल्याणा'चेर आमी २००० कोटी
रुपये खर्चिले. आनी ते फकत दोन दसक वर्सांत.
अुददेगांत आमी २०० कोटी रुपये घाल्ले आसात.
'आरोग्य विमो' हे यवजणेखाला दर अेका गोंयकाराक
५०,००० रुपये 'राखणे विम्या'ची वेवस्ता केल्या.
दर अेका गांवांत वीज आयली.
आमी झूज जिखलें.
आमचें मनशागणीक वर्सागांठिचें अुत्पन्न रु. ५०००/- जालें.
देशांत सगळ्यांपरस अदीक.
आमचें साक्षरतायेचें प्रमाण शेंकड्याक ६४ जालें.
देशांत दुसरो क्रम आमचो.
हाचे अुफाट्टें, आमचें 'जल्म आनी मर्ण' हाचें प्रमाण देशांत
सगळ्यांत अुणें.
म्हळचार आमची बलायकी सुदरली.
आनी दिसानदीस आमची अदिकादीक उदरगत जायत आसा.
नेटान.
पळोवंक गेल्यार फाटल्या दसकांत आमची अर्थीक वाड ८%
आशिल्ली. ही वाड आनीक फुडें जायतच आसा.
हेरांविशीं कितें सांगतलो?
आज अर्दो अदीक संवसारांतरो लोक स्वतंत्रताय नाशिल्ल्यान
हुसकेभरीत आसा.
आनी आमी हुसकेमेकळे जावन आमचो स्वतंत्रताये
सुवाळो दबाज्यान मनयत आसां.

सादर करपी:-

सूचना आनी प्रसारण खातें

गोंय सरकार,
पणजी-गोंय.